

מאמר מערכת**קוי ה' יחליפו כח**

כי אם שמור תשמרון, אמר בר קפרא הנפש והתורה נמשלו בנר, הנפש דכתיב נר אלהים נשמת אדם, התורה דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, אמר הקב"ה לאדם הזה נרך בידי ונרי בידך, אם שמרת את שלי הריני משמר את שלך, אם כבית את נרי הריני מכבה את נרך, מנין דכתיב השמר לך ושמור נפשך מאד, הוי כי אם שמור תשמרון. דבר אחר אמר רבי שמעון, [משל] לשני בני אדם, אחד היה לו כרם בגליל ואחד היה לו כרם ביהודה, אמר אותו שבגליל לאותו שביהודה שמור את שלי ואני אשמור את שלך, ואם אבדת את שלי אני מאבד את שלך, כן אמר הקב"ה לאדם, הרי תורתני בידך ונפשך בידי, אם שמרת את שלי אני משמר את שלך, אם אבדת את שלי אני מאבד את שלך, הוי כי אם שמור תשמרון.

דברים רבה פרשת ראה

עומדים אנו בשלהי שנת השמיטה התשס"ח, אשר לציבור החקלאים שומרי השמיטה היתה זו שנה מיוחדת במינה, על אף הקרה הקשה [לטענת מומחים לפחות 20 שנה לא הייתה כמותה] ועמה הבצורת שפקדה את ארצינו השנה [ואתה משבר מים, וקיצוץ חריף בכמות המים לחקלאות], אף על פי כן ראינו מטעים רבים של שומרי שמיטה שהיה נראה כי לא רק שלא נזוקו, אלא אף נתברכו בשנה זו יתר על שנים קודמות, ונתקיים בהם מאמר הקב"ה "אם שמור תשמרון - אם שמרת את שלי אני משמר את שלך".

גם מי שהיה נראה כי מטעיו נזוקו מהקרה [כמו מטעי אתרוגים הרגישים ביותר לקור], הנה ברך ה' את עציו ובאביב ובקיץ עשו יתר על שנים קודמות [חקלאי בעל פרדס אתרוגים אמר לנו כי יכול השנה גדל משנה שעברה בכ - 20%, הגם "שנפגע" בקרה - "פתאום פרחו ונתמלאו העצים פירות". ובמקומות אחרים ראינו אף יותר מזה]. וניתן לומר בבירור כי מי שבאמת הפקיר את שדהו,

ומסרו לבית דין לא רק כדי להרויח, אלא שם פניו את קיום מצות ה', זכה לברכת ה', והסיפורים רבים הם הן לטוב והן למוטב...

ולעניות דעתנו אין זה ענין כלל ל"וציותי את ברכתי" האמור בשנה הששית, ואין צורך לפלפל אם נוהגת ברכה זו בזמן הזה או לא, יען בודאי ובודאי בידו של הקב"ה נפש כל חי, ואם שליחי מצוה אינם נזוקין כל שכן עושי מצוה ומקדשי שם שמים ברבים, ודאי שלא יבושו ולא יכלמו ולא ינזקו קוי ה', אלא יחליפו כת, גם כי ילכו ויחלופו במהמורות ופגעי הזמן, יחליפו ויחדשו כוחם ביתר שאת ויעפילו לגובה כנשרים ירוצו ולא יגעו ילכו ולא יעפו. יתן הקב"ה שבזכות שומרי שמיטה עד מוצאי, בן דוד יחיש פעמי, לא לשתהי מר עד כלו סמוני. אכ"ר.

גליון 78-79 עוסק:

- ❖ מידע הלכתי - דיני ד' מינים בשביעית. הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ❖ סיכום דיני תרו"מ בשביעית. מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א.
- ❖ תשובות קצרות בעניני שמיטה ובהל' תולעים. הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ❖ תקציר דיני שמיטת כספים ושטר פרוזבול. הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ❖ אודות כשרות דג 'טארבוט'. הרה"ג רבי פנחס אברהם מייערס שליט"א.
- ❖ פדיון נטע רבעי בשמיטה. ריסוס נגד מזיקים בשביעית. הורדת ענפי מים, סורים וחזירים בשמיטה. בניית חממה בשביעית לצורך מוצאי שביעית. העורך.
- ❖ אסיפת ומכירת פירות שביעית שדרכן להאגד. קציצת אילנות בשביעית. הוצאת פירות שביעית לחו"ל. סחורה בפירות שביעית. הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
- ❖ ביאור בדברי הרמב"ם מהל' שמיטה ויובל פ"ה ה"ד. הרב גבריאל דוד פור שליט"א.
- ❖ מדור תגובות: אוכלי בהמה לאדם בפירות שביעית. הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א.

**ביקרא דאורייתא
ובברכת שנה טובה
העורך**

מידע הלכתי

תקציר דיני ארבעת המינים לעניין שביעית

אתרוג

- א. אתרוג שחנט [הגיע לשליש בישולו] בשנה השביעית, ונלקט בשנה השביעית. חלים עליו כל דיני שביעית, והאתרוג קדוש בקדושת שביעית על כל ההגבלות שבזה. ואם התוצרת הופקרה כדין האתרוג פטור מתרומות ומעשרות.
- ב. אתרוג שחנט בשנה השביעית ונלקט בשנה השמינית. כיון שיש הסוברים שלעניין שביעית אנחנו הולכים בתר לקיטה. על כן הנכון הוא לחוש מספק לשני הצדדים [וכדעת מרן בכס"מ – ראה שביתת השדה פ"י הערה 16] כלומר, מחד יש לנהוג קדושת שביעית על כל ההגבלות ההלכתיות. ומאידך יש להפריש תרומות ומעשרות מספק [אא"כ ההפקר הוא בוודאי מצד הבעלים ואף אם אין חלים דיני שמיטה מפיקר הבעלים לחלוטין את המטע, אזי פטור מתרו"מ כדין כל פירות הפקר שפטורים מתרו"מ].
- ג. כאשר מפריש מספק אתרוג שנלקט בשמינית, כיון שההפרשה היא לפני ט"ו בשבט, מעיקר הדין יש להפריש מעשר עני כדין השנה השביעית. אולם כיון שיש האומרים שיפריש מעשר שני כדין השנה הראשונה לאחר השמיטה, על כן יפריש את שניהם ויאמר בלשון תנאי "ומעשר עני בדרומו, ואם צריך מעשר שני יהיה וכו'" [ועי' בספרי ביכורי שדה פ"ד סעיף ו מה שדנתי אם בכה"ג חובה ליתן לעניים].
- ד. הגם שבזמנינו האתרוגים נטעים לשם מצווה ולא לשם אכילה מכל מקום נוהג בהם דיני שביעית, ואדרבה אחד התנאים בכשרות האתרוג הוא היתר האכילה שלו.
- ה. אתרוג של שביעית מותר ליטלו לצורך מצווה. ואע"ג שאפשר שעל ידי משמוש היד יבוא האתרוג לידי הפסד. [ובספרי שביתת השדה פ"א הערה 41 הבאתי שיש האומרים שההפסד הוא רק לקליפה ולא לפרי. וי"א שהיינו הפסד מועט והוא מותר. וי"א שאין זה אלא גרמא. ויש שכתבו שיש היתר מיוחד באתרוג כיון שניטע לשם מצווה ולא לאכילה, ראה שם].
- ו. אתרוג הקדוש בקדושת שביעית, כל ההגבלות של איסור סחורה חלים עליו. ועל כן אסור לקנות אתרוג מבעל פרדס גם אם הוא הקפיד על כל ההגבלות של איסור מלאכות. ולכן יש לקנות אתרוג דרך חלוקה של

"אוצר בית דין" שמחשב את העלויות של הגידול, הקטיף, המיון, האריזה וההובלה בלבד. וממילא אין בזה איסור סחורה ואין הדמים נתפסים בקדושת שביעית. והיא הדרך הראויה והנכונה לכתחילה, כיון שתוצרת המחולקת ב"אוצר בית הדין" ודאי שהיה גם פיקוח לעניין מלאכות וביצוע ההפקר כדין. וממילא במצוות נטילת האתרוג יש תוספת גם של מצוות שמירת השביעית כדינה.

ז. כיון שהתשלום לכלל שלוחי בית הדין החל מהפועלים בשטח ובקטיף ובחלוקת הפירות אינו קשור כלל למסחר או למחיר השוק וכי"ב. אלא מחיר כללי של ההוצאות. היה מן הראוי לחלק את כל מחיר העלות לפי כלל האתרוגים הכשרים שיש בחלוקה במחיר שווה ובכך לכסות את ההוצאות. אולם כיון שלעיתים הדבר נראה מוזר בעיני הרוכש שדרגה ג ודרגה של מובחר זה אותו מחיר על כן מותר לבית הדין לחלק את המחירים לכל אתרוג לפי ב או ג רמות הידור. ובתנאי שסך כל המחיר שייגבה מן הציבור יגיע לכלל עלות של שכר כלל שליחי בית הדין בלבד ולא יותר.

ח. נכון לשנת שמיטה זו שנת תשס"ח, העלות של כלל המלאכות המותרות לדונם אתרוגים, כולל כל מלאכת הפועלים לכל עונת הגידול, עלות של עבודת הקטיף, המיון האריזה כולל חומרי האריזה והחלוקה כולל העלות של תחנות החלוקה המרכזיות והאזוריות יגיע לסכום הנע בין 100,000 עד 110,000 ₪ עבור כל דונם אתרוגים והטיפול באתרוגים היוצאים מכל דונם. כלומר באם בדונם ממוצע של אתרוגים יש כ - 2000 אתרוגים כשרים, הרי שהמחיר הממוצע לאתרוג איננו יכול לעלות מעל סכום של כ - 50 ₪. אלא שבאם בית הדין יחליט לחלק את האתרוגים הכשרים והמהודרים במחירים שונים וכיון שרוב האתרוגים הם כשרים ולא מהודרים, הרי שבאם המחירים לאתרוג כשר יהיו סביב 30-35 ₪ [והם יהיו הרוב של האתרוגים] והמהודרים ביותר יהיו סביב 100 ₪ [והם יהיו המעט] והבינוניים יהיו בערך בעלות של 60 ₪. יגיע בית הדין לכלל ההוצאות של כלל שליחי בית הדין.

ט. הגם שלהלכה פירות שעבדו בהם במלאכות האסורות בשמיטה, ו/או שמרו את הפירות ולא הפקירום כדין, אינם אוסרים את התוצרת באכילה. וממילא כיון שיש להם היתר אכילה יהיה מותר להשתמש בהם למצוות נטילת האתרוג. אלא שכיון וסוף סוף נעשה עבירה באתרוג זה ראוי להמנע מליטלו לעשיית מצוה. ובכל אופן הנוטל אתרוג מבעל פרדס ששומר את פירותיו, יזהר שלא לקנות את האתרוג לבדו בכסף מזומן עבור האתרוג משום איסור סחורה. אלא יקנה את האתרוג בהקפה [כגון המחאה - וראוי שזמן הפרעון יהיה לפני כניסת החג - או

- כרטיס אשראי וכי"ב]. או בהבלעה [כגון שיקנה עם האתרוג את שאר ג המינים הנוספים ויבליע את מחיר האתרוג במחיר של שאר המינים].
- י. מטע אתרוגים שהופקר כדת, יכול כל אדם לקטוף אתרוג לצורכו הפרטי בלבד. ובאתרוג שחנט בשביעית ונלקט בשמינית, כיון שחובת ההפקר היא מספק יש לוודא בוודאות את רשות הבעלים. ואף מטע הנמצא במסגרת "אוצר בית הדין" הוא הפקר לכל, ואין בית הדין רשאים למנוע מאף אחד לקחת את התוצרת שבפרדס. אלא שי"א שרשאי ביה"ד לומר לקוטף שישתתף בעלות של שליחיו בפרדס.
- יא. גרעיני האתרוג כדין שאר הגרעינים של פירות הדר, כיון שאינם ראויים למאכל או אף לשאר שימושים [מלבד לזריעה], אינם בטלים לעיקר הפרי ואין בהם קדושת שביעית [ראה בספרי "שביתת השדה" פ"ט סכ"ח].
- יב. הנוהגים לתלות פירות בתוך הסוכה לנוי כגון רימונים, תמרים אתרוגים וכו'. מותר להם לעשות זאת אף בשביעית. ואף אם בזמן שהוא לנוי סוכה יהיה אסור בשימוש באם הוא בודל מהם כל שבעה, מכל מקום כיון שלאחר חג הסוכות הוא חוזר לקדמותו ולהיתר אכילתו אין לחשוש ומותר. אולם אם תולה את הפירות במקום שהחמה מצויה מאד ובוודאי שהפירות יתקלקלו מחמת כן, הדבר אסור משום שמפסיד את הפירות.
- יג. אין מוציאין פירות שביעית לחו"ל ומדברי רבינו הרמב"ם נראה שעיקר הטעם שלא יבואו לזלזל בפירות שביעית וממילא אין חילוק בין מעט או הרבה ובין לאכילה או לסחורה וכו'. [ויש מהראשונים שמחלקים את החילוקים הנז' – ראה בשביתת השדה פ"א הערה 73]. ויש מי שכתב להתיר להוציא אתרוג לצורך מצות ד מינים ובפרט שאם לאו יימנע מעשיית המצווה. [ובוודאי שיהיה מותר להוציא את האתרוגים לארץ ישראל אף במקומות שלא נכבשו ואפי' ע"י עו"מ וזה בצירוף כמה טעמים. ראה בשביתת השדה בהערה שם].
- יד. פירות שקדושים בקדושת שביעית יש לבערם מן הבית כשכלה לחיה מן השדה. ובכל פרי יש את הזמן שלו לפי המציאות כיום בארץ ישראל. ופירסמנו את הדברים בלוח זמנים מיוחד שיו"ל ע"י המכון. ולענין האתרוג י"א שכיון שהוא דר באילנו משנה לשנה אין לו ביעור. וי"א שלמרות זאת יש חובת ביעור כיון שאין סומכים על פירות השנה האחרת. וי"א שבזמנינו האתרוגים אינם דרים משנה לשנה. אלא שבפועל זה תלוי בין הזנים השונים ויש זנים כגון האתרוג התימני שאכן דר באילנו משנה לשנה, ויש אתרוגים משנים אחרים שאינם דרים כל כך זמן רב. ולמעשה נראה שבאם יש ביעור הרי שזמנו הוא בחודש

שבט. [ויש שכתבו שכיון שהתרוג בזמן הזה עומדים למצווה ונוהגים לקוטפם בזמן קבוע יש להם ביעור ואם כן יש לחוש לכאורה שזמן הביעור הוא בערב חג סוכות].

לולב

- א. הלכה למעשה, כיון שכיום אין נוהגים לכבד את הבית עם לולב, ואין נוטעים את העץ אדעתא הכי, אין נוהג בו קדושת שביעית.
- ב. מלאכות האסורות שנעשו בלולב עצמו לצורך גידולו או טיפוחו וכיו"ב. כיון שיש חשש למלאכות האסורות יש לדון ולחוש משום מסייע לעוברי עבירה באם ירכוש ממנו הלולב [שהרי מדין שמור אין לחוש כיון שאין בלולב קדושת שביעית]. ונחלקו בזה פוסקי דורינו. והעיקר להלכה כדעת המקילים בזה. אלא שעדיין לענ"ד כיון שבלולב מקיים מצווה לכאורה ודאי אם אפשר לרכוש לולב ללא כל חשש, עדיף וראוי.

הדס

- א. צמחי בושם וריח העומדים לריח ספק הוא בירושלמי אם נוהג בהם דיני שביעית. ולהלכה יש שכתבו שנוהג בהם קדושת שביעית [ובצמח שדינו כעץ הולכים בו אך חנטה – היינו יציאת העלים]. ויש שכתבו שכיון ובבלי לא נזכר מספק זה, וכן ברמב"ם לא הזכיר מאום בעניין זה, ובירושלמי נשאר בספק על כן בזמן הזה ששמיטה דרבנן, קיי"ל שספק דרבנן לקולא ואין נוהג בהם קדושת שביעית. צמחי בושם שאינם עומדים לריח אלא לנוי וקל וחומר צמחי נוי שאין בהם כלל ריח, אין בהם קדושת שביעית להלכה [הגם שיש מי שהחמיר גם בזה] וראה בכל זה בספרי שביתת השדה פ"ט סעי' יד-טו.
- ב. הדסים העומדים למצווה ולא לריח, רבו הפוסקים שסוברים שאין בהם קדושת שביעית וכן המנהג הלכה למעשה שאין לחוש לקדושת שביעית בהדסים הניטעים והניטלים למצוות ארבעת המינים.
- ג. כל האמור לעיל היינו דווקא לעניין קדושת שביעית. אולם וודאי שכל איסור מלאכות בשמיטה קיים במה שאין בו קדושת שביעית. ולכן אסור לעשות כל מלאכה שאיננה "לאוקמי אילנא" ומכאן שאסור לשרוף את ההדסים על מנת שייצאו משולשים ועוד כיו"ב משאר מלאכות האסורות.
- ד. עבר ועשה מלאכות האסורות בהדסים, הגם שלהלכה אין לאסור את ההדסים בשימוש כיון שלהלכה אין "נעבד" אוסר את הפרי או הצמח בשימוש. [ול"שמור" אין לחוש כי בלא"ה כאמור אין קדושת שביעית בהדסים הניטעים לשם מצווה]. ולכן אם נטלם לשם מצווה יצא ידי

חובה. מכל מקום ראוי לכתחילה שלא לעשות ולקיים מצווה בדבר שנעשתה בו עבירה, ולכתחילה יקח הדס שלא נעשו בו מלאכות האסורות.

ערבה

- א. בדי הערבה אין בהם קדושת שביעית, לכל הדיעות.
- ב. הגם שלא נוהג בהם קדושת שביעית מכל מקום אסור לגזום ולפטם את האילן כדי שייצאו בדים גדולים ויפים יותר, ולא הותרו רק המלאכות לקיים את האילן.
- ג. עבר ועשה מלאכות האסורות בערבה, הגם שלהלכה אין לאוסרם בשימוש כיון שלהלכה אין "נעבד" אוסר את הצמח בשימוש. [ול"שמור" אין לחוש כי בלא"ה כאמור אין קדושת שביעית בעץ הערבה]. ולכן אם נטלם לשם מצווה יצא ידי חובה. מכל מקום ראוי לכתחילה שלא לעשות ולקיים מצווה בדבר שנעשתה בו עבירה, ולכתחילה יקח בדי ערבה שלא נעשה בהם מלאכות האסורות.

בברכת שנה טובה וחג

סוכות כשר ושמח

שניאור זלמן רווח

יו"ר המכון

מו"ר הגאון רבי **שלמה משה עמאר** שליט"א
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

סיכום דיני תרומות ומעשרות בשנת השביעית

בעזה"ש. בשני בשבת כ"ד במרחשון התשס"ח.

א. הלכה היא בכל השנים, שחיוב במעשר תלוי בדיגון של ישראל וכדרשת חז"ל דיגוןך ולא דיגון עכו"ם. ופירות וירקות הגדלים בשדות של גויים, ונגמרה מלאכתן ע"י ישראל נחלקו בזה הפוסקים, (לדעת רש"י והתוס' והרא"ש ז"ל ועוד בבכורות י"א ע"ב, אזלין בתר בעל השדה, ולדעת הרמב"ם ז"ל וסיע' אזלין בתר המדגן עצמו). ויש להפריש מהם תרומות ומעשרות בלי ברכה.

ב. ישראל שקנה פירות מהגוי, קודם שנגמרה מלאכתן, ומירחן הישראל, חייבים בתרו"מ בברכה¹. ופירות של ישראל שגדלו בשדה ישראל, או שקנה אותם מן הגוי קודם שנגמרה מלאכתן, ומירחו אותם גויים שהם פועלים של היהודי, יפרישו מהם תרו"מ בלי ברכה, שיש שליחות לגוי לחומרא (עיין מ"ש בשו"ת כרם שלמה ח"א סימן ב').

ג. שדות של ישראל שנמכרו לגוי, והיהודי עובד שם כפקיד של הגוי, בימינו שרוב ככל המלאכות נעשים ע"י גויים, פטורים מתרומות ומעשרות. ואם יש מקום שידוע שהיהודים הם שממרחים אותם פירות, יפרישו מהם תרו"מ בלא ברכה. (וכמו שהעיד מהרי"ט שכן עשה מעשה מרן הב"י ז"ל).

ד. גוי שקנה פירות וירקות מחוברים מישראל, אם כבר הביאו שלישי (שהגיעו לעונת המעשרות) בעודם בידי ישראל, אעפ"י שמירחן הגוי, מפרישין מהם תרו"מ מדרבנן.

¹ מה שכתב מו"ר שליט"א שיפריש בברכה, היינו בשאר שנים, אולם לגבי שנת השמיטה ראה לקמן סוף סעיף ג וסעיף ו. ש.ז.ר.

ה. פירות של אוצר בית דין שמקיימים מצות התורה להלכה ולמעשה, ונוהגים בהם קדושת שביעית וכל מצות השמיטה, וכמובן שמפקירים אותם למעשה, וב"ד ממנה שליחים לקטוף ולארזו וכו'. פטורים מתרומות ומעשרות לגמרי כמבואר בש"ע יו"ד (סימן של"א סעיף י"ט) שנת השמיטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל.

ו. אבל אם אוצר בית הדין לא בנוי עפ"י ההלכה אינו כלום, נמצא שהפירות הם של יהודים שהרי לא מכרו שדותיהם לנכרי, וגם לא הפקירו פירותיהם כהלכה, (אלא קוטפים ואורזים ומוכרים כמו בשנים רגילות) לדעת הב"י דקי"ל כותיה חייבים להפריש מהם תרומה ומעשר ראשון, (מיהו לא יברכו על הפרשה זו, דהוי ספיקא דרבוותא, שהרי המבי"ט חולק בזה על מרן הב"י, וסב"ל). ונחלקו הפוסקים אם יפריש מעשר שני כרוב השנים, או מעשר עני כפי שקבעו במקומות הקרובים לא"י כדי שיסמכו עליהם עניי א"י, כמבואר בש"ע סי' של"א סעיף י"ט. ויתנו המעשר עני לעניים, וכן עיקר. ויש מחמירים להפריש ולהתנות שאם השנה שנת מעשר שני יהיה זה מעשר שני, ויחולל על פרוטה (בלא ברכה), ואם היא שנת מעשר עני יהיה זה מעשר עני.

ז. פירות וירקות הגדלים תוך בית, פטורים מתרומות ומעשרות מן התורה, ולדעת הרמב"ם ז"ל חייבים להפריש מהם תרומות ומעשרות מדרבנן. ויש חולקים עליו ופוטרים אותם לגמרי, ולדינא יפרישו מהם תרומות ומעשרות בלא ברכה. וע"כ פירות וירקות הגדלים במצעים מנותקים מן האדמה לגמרי, יש להפריש מהם בלא ברכה. והמחמירים למכור העצצים עצמם לנכרי, ומניחים אותם על מצעים מנותקים, פירותיהם פטורים מתרומות ומעשרות לגמרי.

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
רב איזורי במ.א. גזר
וי"ר המכון למצוות התלויות בארץ

שו"ת בעניני מצוות הארץ וחרקים

ב חשון תשס"ח

לכבוד

הרה"ג רבי י. הרשקוביץ שליט"א
רב קהילת חב"ד אופקים
שלום וברכה!

קיבלתי את שאלותיו של כבודו אודות עניני שמיטה ועוד, ואשתדל לענות בקיצור נמרץ:

א. בענינים שונים בדיני שמיטה

א. תוצרת של נכרי שנגמר מלאכתו ע"י ישראל ועדיין התוצרת בבעלות עכו"ם רבו הסוברים שאין צריך להפריש תרו"מ, אולם כיון שחששתי לדיעות החולקות, על כן בכה"ג הוריתי להפריש וכמובן ללא ברכה.

ב. לגבי הגדל במצע מנותק יע"י נא כת"ר באריכות מה שכתבתי בספרי בשו"ת חלקת השדה חלק א הל' שביעית קונטרס עציצים. ובספרי שביתת השדה על הלכות שביעית בפרק שמיני. ובקיצורם של דברים ההלכה מתבססת על הירושלמי עמ"ס ערלה פ"א סוף הל' ב. והכרעת הפאת השולחן שכיון ששמיטה בזה"ז דרבנן סד"ר לקולא, וממילא הגדל בבית ואפילו בתוך הקרקע אין נוהג בו דיני שביעית. וכ"ד הערוה"ש ועוד. ומאידיך יש שהחמירו בספק זה ראה תוס' הרי"ד עמ"ס מעשרות דכ"ו ובחזו"א (כב,א). ומ"מ בעציץ שאינו נקוב ובתוך בית הכרעת האחרונים שאין בזה קדושת שביעית. אלא שאם נאמר שהדיון הוא ע הפסוקים בלבד ממילא אין נ"מ איזה סוג בית מדובר ואפילו אם

זה חממה שרגילים לגדל בה [וכן הכרעת מרן הגרשז"א זצ"ל. מרן הגרע"י שליט"א, מו"ר הגר"ש עמאר שליט"א ועוד]. אולם אם נאמר שהמיעוט הוא מסברא שבית זה רועץ לצמחים אם כן חממה שלעיתים היא מיטיבה, לכאורה יש מקום להחמיר, ודנתי בזה בכל המקורות דלעיל. מ"מ הלכה למעשה לצאת ידי כולם אנו מבצעים מכירת המצע המנותק לגוי ומלאכות דאורייתא נעשות ע"י גוי, ובכה"ג לכו"ע אין קדו"ש ביבולים אלו [זו הצעתו של מרן הגריש"א שליט"א].

ג. בית הדין עצמו פועל מכח הציבור ומכך כוחו ומכאן ההיתר שלו לבצור ולקצור כאחד ולמכור במידה ובמשקל וכו'. ואדרבה זמן רב לפני השמיטה אנו מודיעים לציבור שיש ב"ד הפועל לטובתם ומכוחם, והם אכן הולכים ולוקחים התוצרת ומראים את רצונם בפעילות ביה"ד. וכמובן כ"ז במקום שחלילה אין קלקול ויאמרו השולחים לתקוני שדירתך ולא לעוותי. [אכן אי"צ לבצע מינוי נוסף, והרי הדברים מפורשים להדיא במשנה ב"מ דף ל. שאדם שמצא מציאה מתנה בפני ג' אנשים (ע"י ברי"ף ובמאירי) ובדרך זה רשאי לגבות שכר טרחו מלא וכו'].

ב. אופן נקיון כרוב מגידול רגיל

ד. לענין הכרוב כבר פירסמתי בעבר כמה פעמים את הנדרש ואציין שוב את עיקרי הדברים:

רכישת כרוב:

יש להשתמש רק בכרוב טרי, עלים מהודקים, וללא סימני נגיעות חיצוניים [כגון סימני חילזון ופרודניה], כרוב שאיננו נראה נקי אין לקלוט בתוככי העסק אף אם יעבור ניקוי ואף הטוב ביותר.

כרוב המיועד לבישול או למילוי [כשצריכים עלים שלימים]:

א. מתבוננים שאין נקבים ואין נגיעות פנימית, במידה ויש נקב אין להשתמש כלל בכרוב.

- ב. מסירים ארבע שכבות עליונות של עלי הכרוב, ומשליכים לאשפה.
- ג. מקפידים את הכרוב בתא הקפאה למשך 48 שעות לפחות [על המשגיח לסמן שקיות במקפיא שלא יבוא לידי מכשול].
- ד. מפשירים את הכרוב חצי הפשרה [לא יותר].
- ה. מפרידים כל עלה ושוטפים כל עלה תחת ברז מים חזק, משני צידי העלה כולל בקיפולים.
- ו. הכרוב מוכן לשימוש.

כרוב המיועד לקיצוץ [אין צורך בעלים שלימים]:

- א. מתבוננים שאין נקבים ואין נגיעות פנימית, במידה ויש נקב אין להשתמש כלל בכרוב.
- ב. מסירים ארבע שכבות עליונות של עלי הכרוב, ומשליכים לאשפה.
- ג. חותכים את הכרוב לרבעים.
- ד. מפרידים את העלים ומשרים אותם במים עם מעט חומר ניקוי [סטריילי, או אמה רגילה לשטיפת כלים – בריכוז קל כמו בשטיפת כלים עד שיורגש על המים שהם שמנוניים]. למשך שלש דקות.
- ה. מוציאים את העלים ושוטפים כל עלה תחת ברז מים חזק, משני צידי העלה כולל בקיפולים.
- ו. הכרוב מוכן לשימוש.

רצוי וכדאי שעד אשר המנקה ידע בבירור שהוא מנקה כראוי מכל חרק, שבפעמים הראשונות יבדוק כרוב לבן נגד מקור אור, וכרוב אדום תחת מקור אור, ויתבונן היטב שלא נשארו חרקים.

בברכה

שניאור ז. רווח

ג. אודות נתינת המעשר ללוי בזה"ז

לכבוד

הרב אליהו כהן שליט"א

מעיה"ת בני ברק

שלום רב!

א. אודות הטענה של האומרים ללוי הבא ראייה שלוי אתה, כבר כתבתי בארוכה בספרי שו"ת חלקת השדה חלק שני - תרו"מ מסימן יב ואילך. וכבר ציינתי שם לשו"ת המהרי"ט ח"א סי' פה שדוחה טענה זו, וכתב שהאי מילתא בורכא היא. ועד ציינתי לרבים מדיעות האחרונים שלא מקבלים טענה זו. וכבר פסק מרן השולחן ערוך שגם בזמן הזה נותן בפועל ללוי וראה מש"כ בסי' שלא סעי' יט, לב, נב, סג. וכן פסקו רבים מהאחרונים. וכל המושג של לוי "אמיתי" אינו אמת. וגם בזמן הזה הלויים בחזקתם עומדים. וחובה ליתן להם, והמונע עצמו מלתת להם מפסיד מצוות נתינה.

ב. לעניין איסור גזל, ראה מה שכתב מרן הגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' נג. ופשוט.

ג. לעניין מעשר עני התחשיב הוא עד תצרוכת של 1 טון תוצרת חקלאית לכל שנת מעשר עני. [וזוה יותר מהרגיל אצל משפחה ממוצעת], וכבר פירסמנו פעמים רבות, שאם יש לאדם יותר מזה צריך להלוות לעני יותר.

ד. לעניין ההפרשים בעלות הכספית של ההלוואה בין מעשר ראשון למעשר עני. כבר ביארתי בארוכה בפרוספקט המורחב יותר [שלא חולק במסגרת שבת זו]. כיון שלענין מעשר ראשון אנו עושים חשבון רק לגבי טבל ודאי, ובחשבון שעשינו יצא סך של כ - 26 ₪ לכמות של כ - 10 עצים מניבים בגינה הפרטית. [כולל חשבון של דברי הגמ' בגיטין לענין

"שער הזול", ועפ"י דברי התוס' והראשונים שם, שאם פסק יכול גם פחות משער הזול. (ועי' בד"א פ"ז מהל' מעשר ה"ז שכתב שלדינא גם רש"י מודה היכא דפסק). ומ"מ הוזלנו משליש דמיו וכמבואר באחרונים. ולכן בחשבון של מעשר ראשון לטבל ודאי, עשינו כחשבון הנז'. ואילו לגבי מעשר עני עשינו חשבון לפי טון פירות וירקות לכל שנת מעשר עני. וחשבון זה כולל כל מה שיכניס אדם לביתו שחייב מעשר עני לתקופה זו. וכאן עשינו חומרא להחשיב גם ספק טבל, וזה כפי שהעלתי בעוניי באריכות בספרי "ביכורי שדה" הל' מעשר עני. ובספרי שו"ת חלקת השדה הנז' בסי' כו, שרבים הטעמים שצריך ליתן מעשר עני גם בספק טבל, ובפרט בעניים שקיי"ל ספק עניים לחומרא וצדק משלך ותן לו. וע"פ החשבון האמור, הסך הוא 50 ₪ לתקופה [ולא לשנה כיון שבתחילת מע"ע הפירות עדיין מע"ש, ובתחילת מע"ש הפירות ממשיכים להיות מע"ע].

ה. לגבי הכתוב "לוי" בחוזה למעשר עני. אין זה אלא טעות סופר, ויתוקן בהדפסה הבאה.

בברכה

שניאור ז. רווח

ד. אודות תולעים בדגי סלמון

לכבוד

מע"כ הרה"ח רבי שלמה אליהו באכנער שליט"א

מאנסי - ניו יורק

שלום וברכה!

א. קיבלתי שאלת כב' אודות דגי הסלמון, ובאם אם מעובדים סמוך ונראה לדייג אם יש לחוש לתולעים.

הנה כפי שהבנתי מכב' יש ברשותכם את ספרי תולעת שני, ואכן שם הארכתי לתאר את חייו של תולעת זו, ואכן העובדות כפי שכב' תיאר במכתב הם

אמת ויציב, ותולעים אלו חודרים לדג רק לאחר מיתתו. ועפ"ז לכאורה אם מייד לאחר מיתת הדג מוציאים את כל בני המעיים ומנקים בוודאות את כל דפנות הבטן היה מקום לומר שאכן אין חשש לתולעים. אלא שחשוב להדגיש שהתולעים אינם בהכרח בתוך בני המעיים אלא חודרים גם על דופן המעי, [ואדרבה רוב הפעמים אני מוצא אותם על דופן המעי]. ופעמים רבות הם נצמדים לדפנות ולקרומים השחורים שבתוך דפנות הבטן, ושטיפה בעלמא אינה יעילה עבור זה אלא יש לגדר את הדפנות ממש ולא להסתפק בשטיפה בעלמא.

ולכן יש לבדוק היטב את המציאות, כיצד נעשית השטיפה והניקיון. וכמו כן לכאורה זמן קצר ממש לאחר מיתת הדג הם יכולים לחדור לבשר הדג ובוודאי שזה המציאות לאחר ד' או ה' שעות כפי שהמפעל כתב לך. [אלא שההגיון שכל עוד יש את בני המעיים ויש להם מאין להיות ניזונים אינם צריכים להיכנס לבשר הדג]. מכל מקום הלכה מעשה, יש לבחון זאת בפועל בבדיקות המקובלות. [ובשמחה אם יש באפשרות כב' לשלוח לי דוגמאות ממפעל זה אלי לבדיקה אשיב לכב' תוצאות מדויקות בע"ה, או לחילופין בסיור הקרוב בארה"ב אוכל לבקר במפעל הזה ולראות הדברים מקרוב.

ב. בנידון שאלתך השנייה, ע"פ הידוע והבדיקות שלנו יש רק שני סוגי טפילים אלו או כינת הסלמון המצויה בכל דגי הסלמון הן שבכלובים והן בים הפתוח. ותולעת אניסאקיס המצויה רק בדגים שבים הפתוח כגון בארה"ב, קנדה וכיו"ב.

ג. לשאלתך אודות האולטרה לייט. הנה אין המדובר במכשיר מיוחד, אלא באם יש לכם שולחן עם אור מלמעלה של פלורוסנט רגיל, ניתן לרכוש בחנויות ניאון [פלורוסנט] שהוא אולטרה סגול/ Ultra-violet. ולהתקין אותו במקום הפלורוסנט הרגיל. חשוב להדגיש כי החדר אמור להיות סגור לחלוטין לכל כניסת אור אחר כיון שהוא משבש את הזיהוי.

בברכה

שניאור ז. רווח

ה. אודות סרטנים באצות ים / נורי לתעשיית הסושי

לכבוד

הרה"ג רבי שמואל טייטלבוים שליט"א

דומ"ץ בועד הכשרות דקה מנחת חינוך טארטיקוב

ברוקלין ניו יורק

שלום וברכה!

בהמשך לשיחותינו הרבות בענין התולעים ושאר שרצים המצויים באצות הים על כל סוגיו, ברצוני להביא לפני כב' את כל הידוע והנבדק עד כעת.

הנה מזה שנים שאני מתריע על ענין שרץ המים המגיע לפינו באמצעות הדגים השונים וצמחי המים. והנה המציאות של שרצים במים היא עובדה ומציאות. והשרצים ניזונים בין הייתר גם מצמחי הים, ובכל פעם ששולים את הצמחים מן הים מעלים איתם גם טפילים, תולעים ושאר שרצים לרוב. בכל תהליך העיבוד אין אפשרות מעשית להפריד את התולעים לגמרי מן האצות כיון שאין תהליך או מכונה או מסנן היודע לעשות זאת כלומר להפריד העלים מהתולעים, ובפרט שחלקם נחבים לגמרי בין ובתוך העלים.

ומכאן, שבכל הבדיקות שעשיתי במפעלים השונים בעולם מצאתי סרטנים שונים שנותרו בעלים או על גביהם או בתוך הבלילה. והרבה פעמים מצאתים שלימים, ואף כשלא נמאו שלימים עדיים הם ניכרים, וכבר פסק בשו"ע יו"ד סי' ק"ד סעי' א, שגם אם אינם שלימים אם הם ניכרים אינם בטילים ואסור עד שיפרידו אותם, וכבר כתב מרן הרב חזו"א זצ"ל [הל' תולעים יד, ו] שאם העין מכירתו כשיפגשנו, אע"ג שאין כח באדם לחפש אחריו חשיב כאיסור הניכר ואינו בטל, עכ"ד. וק"ו בנידו"ד שיש כח ובקלות למצוא את החרקים ללא צורך אפילו באמצעי זיהוי כגון מיקרוסקופ [אלא שלעיתים משתמשים בו לצורך זיהוי אולם לא לצורך ראייה].

ומצו"ב דוגמא של סרטן שנמצא בתוך בלילת העלים של אצות ים [לצערי עם כשרות ונמכר כאן באר"י עם אישור הרה"ר לישראל].

אולם בנידון אצות ים שעוברים קלייה ממש, אכן אני נבוך בזה, כיון שבפועל קשה מאד למצוא בעין רגילה וקשה לעין לזהותו ולהכירו. לכאורה בזה

יש מקום להקל, ואפשר שכיון שאכן הייתי צריך להעביר את האצה תחת מיקרוסקופ כדי למצוא, אולם לאחר המציאה ניתן כבר להבחין אפשר שגם בזה יש להחמיר. אע"ג שנראה ברור שמה שהקלייה עושה זה יותר שינוי צבע מאשר שריפה גמורה כיון שבשריפה גמורה עד שהופך כאפר שהתיר בשו"ע, היתה גם האצה צריכה להישרף ואין המציאות כך, וזה שאיננו שלם אינו היתר עדיין באם הוא ניכר וכנ"ל.

עכ"פ אני מצרף לכב' כאן כמה מימצאים שנראים חשודים כסרטנים בתוך בלילת העלים. [קשה מאד להבחנה, והבנתי בזה במיקרוסקופ מיוחד המחובר למחשב ומגדיל מאד].

והי"ת יצילנו משגיאות.

בברכה ובידידות

שניאור ז. רווח

בדין תולעים שבתוך בשר הדגים

תשובה נוספת בהמשך למאמרים מהגליונות הקודמים

1 ניסן תשס"ח

לכבוד ידידי

הרב **יצחק שוורץ** שליט"א

שלום וברכה!

הן בבוקרו של יום זה כב' הראה לי את מכתבו של הרה"ג משה וויא שליט"א הממוען אליך בנושא של התולעים בתוך הדגים. ואמרתי לכתוב הערות קצרות כדרכה של תורה להבהיר את עמדתינו.

א. אין לנו ספק שכאשר יש עמדה של המומחים במפורש נגד דברי חז"ל שאין שומעין להם. אמנם בוודאי היכא שאין סתירה לדברי חז"ל וק"ו

היכא שאנו רואים את המציאות בעינינו ואינה סותרת את דברי חז"ל שמקבלים דבריהם.

ב. בדגים יש סוגי טפילים רבים הנמצאים בתוך הבשר ואיננו מוצאים טפילים אלו במעיים או על איבריהם הפנימיים של הדגים וכעין הגרגר המצוי בטונה, בסול, זהבנון ועוד. ודינם של תולעים אלו כסתם תולעים הנמצאים בבשר הדג והם מותרים.

ג. כל הדיון שאנו עוסקים בו הוא רק על תולעת אחת, שענינו ראו ולא זר, תולעים אלו שטים חופשי במים, תולעים אלו חיות במעי הדגים, תולעים אלו קיימים על האיברים הפנימיים, וקיימים על דפנות הבטן, ובכל המקומות הנז' לכו"ע דינם כשרץ המים ואיסורם איסור תורה. ומאידך אנו מוצאים אותה תולעת הנמצאת לעיתים כולה בבשר הדג ולעיתים חציה בבשר הדג. א"כ כיצד אפשר לומר שאותה תולעת ממש לעיתים תהיה אסורה באיסור תורה ולעיתים מותר גמור. ובפרט שלכו"ע ההיתר של תועים בבשר הדג הוא משום דמינייהו קא קגדלי, אך אם באו מבחוץ אסור גם אם זה בבשר הדג. וכמו שהבאתי בתשובותי הרבות בשם הראשונים ונו"כ על הטור והשו"ע. וע"כ צ"ל כמו שכתבו הגאונים "שבט הלוי" "להורות נתן" "ויען דוד" ועוד שלא על זה דיברו חז"ל, אלא על שאר תולעים שבבשר הדג.

ד. הענין של הגודל המיקרוסקופי, אינו ענין לכאן כי כל מי שכתב ענין זה, הוא מחוסר ידיעה בלבד וכיום שאנו רואים בבירור את התולעים במים בעין רגילה, בטלים הדברים, ויותר מכך דעת המומחים שאין אפשרות שהביצה תתפתח בתוך הדג, כי אם בקרקעית הים ויש צורך בתקופה של כמה שבועות בשביל כך. ובזה הם ודאי לא חולקים על חז"ל שהרי חז"ל לא עסקו כיצד התולעת מתפתחת מהביצה. מש"כ הרה"ג משה וויא שליט"א שהתולעים נכנסים לדג בחייו, הם דברי פלא. שהרי הקב"ה ברא את עולמו באופן שיש ההתנגדות לכל בעל חי הן אדם והן בהמה לחדירת גופים חיים לתוככי גופו, והקב"ה ברא מנגנון התנגדות ידוע ומוכר על זה. וא"כ אותה תולעת שלכו"ע חיה במעיים של הדגים

[לי לבד ש עשרות תמונות וסרטים של תולעת זו שחיה במעי הדגים. אני עצמי הוצאתי ודגתי דגים ומיד לאחר שהרגתי את הדג פתחת המעי ומצאתי את התולעים חיים והולכים על המעי ועל האיברים הפנימיים והכל מוסרט ומתועד]. אם כן כיצד היא תכנס מחיים לדג כאשר המנגנון הטבעי שלו לגלות התנגדות, ובהכרח שמה שאומרים המומחים זו האמת שהיא נכנסת לאחר מיתה בלבד. [ולענ"ד זה מוכח מתוך הסוגיא בחולין, שאומרת הגמ' שא"א שבאו מבחוץ לבשר לכן זה מותר. והוא תימה מדוע א"א ולכאורה אפשר שבאו למעי ונכנסו לבשר והשריצו שם ומה ששרץ שם הוא יצירה חדשה ולכן זה מותר (כעין מה שיש שכתבו להתיר מחמת זה). ומה הכריח את הראשונים שהבאתי שם בספרי לומר שזה בהכרח גדל עם הדג. ועל כרחך שגם חז"ל ידעו ככל בני האדם שאין אפשרות של כניסה של בעל חי חיצוני לתוככי בשר של דג כשהוא חי, ודוק]. ומה שמציין את אופן הדייג היום, יש לדעת שיש הבדל גדול בין סוגי הדגים וסוגי הדייג, באם משאירים את בני המעי או לא. ובכל אופן באם מוציאים מיד את בני המעי אך לא מנקים את דפנות הבטן המציאות היא שנותרים תולעים בדפנות הבטן. והזמן שעובר מאז שמעלים את הדגים על הסיפון, עד שהדג קופא לחלוטין עובר זמן שהרי הדגים עוברים על גבי המסוע, כאשר על הליין יש מסלול אחד שהורג את הדג, 2. שפותח את בני המעי. 3. שמוציאים את בני המעי ומורידים את הראש. 4. שמסדרים את הדגים בניילונים ומכניסים לכעין מגשים ליצירת בלוק. 5. לחדר הקפאה. והזמן הזה הוא קרוב לשעה ויותר עד שהדג מגיע לטמפ' שהדג קופא ואז התולעת קופאת גם כן. והוא זמן מספיק שהתולעים יחדרו לבשר באם אין להם מזון בבני המעי. ואכן באם הם יוקפאו כמות שהם שלימים ללא פתיחת בטן ויוקפאו מייד או יוכנסו למים קפואים מיד, לא תהיה חדירת לתוככי הבשר. אולם הדגים שאנו מדברים לגבם הם שייכים לחלק הראשון ולא השני.

ה. לעניין הייצור בסין, חשוב להדגיש כי גם אם הפועלים יעשו את כל הנדרש הם אינם מצליחים להסיר את כל התולעים כי יש תקנים מסויימים שמאשרים להם [יש מדינות עד 5% ובפועל מנסיוני הם

משאירים עד 30% לעיתים]. וזה מדובר לגבי סוגי הדגים שעולים על שולחן אור אולם דגים כעין סלמון שנבדקים תחת אולטרה לייט האחוזים שנותר הם גבוהים יותר. וכל זה לגבי תולעי אניסאקיס שהם גדולים יותר, ובכלל גודל שתהיה התולעת ואף הקטנה ביותר אפשר לזהותה על שולחן אור [ובכלל הדגים הגדולים חובה להסיר את העור כגון זהבנון ופלאונדר ועוד. ובדג סול מזן יילופין וכיו"ב הבדיקה אפשרית גם עם העור]. אלא כדי לתת חותם של נקיות וודאית חובה לייצר עם תנאים נוספים, וכגון מה שאנחנו נוהגים לבצע 4 בדיקות בכל דג, ובכל פעם במיכשור אחר. כמו"כ יש לנו משגיחים מומחים שיושבים על הפועלים כל הזמן והם עצמם בודקים את הבדיקה האחרונה, ואזי הם מקבלים חותם של נקי מטפילים בוודאות.

ג. חשוב לציין שיש טפיל שהוא כעין גרגר אורז המצוי בסול, והוא יותר קשה לבדיקה עקב קוטנו וצורתו האליפטית שנבלעת בדג ופחות בולטת מתולעת אניסאקיס. אולם כאמור לעיל הוא בכלל הטפילים שהם בגדר "סתם תולעים שבבשר" והם מותרים. מלבד דעת רבינו הרמב"ם וסיע'. ולמרות הכל כיון שיש כבר ייצור בהשגחה צמודה אנו משתדלים מאד להסיר גם טפילים אלו.

ד. לכן הלכה למעשה: מותר לאכול כל סוגי דגי הים. ואין לחוש לסתם תולעים שבבשר. מאידך דגים שמצוי בהם תולעי אניסאקיס יש שמוקפאים מייד או מוכנסים למים קפואים יחד עם בני המעיים והמציאות שאין חודרים תולעים אלו לבשר. ויש שבגלל שיטת העיבוד התולעים חודרים לבשר וכגון הסול [מאלסקה] הסלמון [מהים הפתוח] פלאונדר, קוד, זהבנון ועוד. ובכה"ג חובה לבדוק את הדגים קודם אכילתם, ולהסיר התולעים מהם.

ה. על מנת להיות בטוח שזאת ההוראה הלכה למעשה הייתי אצל רבים מגדולי ישראל והורו לי הלכה למעשה שאסורים תולעים אלו [יש שאמרו איסור תורה ויש שאמרו מספק איסור תורה]. ובימים האחרונים ממש הייתי אצל הגר"מ קארפ שליט"א מקריית ספר, יחד עם סוגי

דגים רבים, וראינו תולעי אניסאקיס חיים! בדגי בקלה שנידוגו בים התיכון באותו יום, וראינו עשרות תולעי אניסאקיס מתים בדפנות הבטן של בקלה צעיר. וראינו תולעי אניסאקיס בחלל סלמון מהים וחלק שהי חציו בפנים וחציו בחוץ וחלק שהיו לחלוטין בפנים, וכן ראינו תולעי אניסאקיס תוך דג סול. והרב קארפ שליט"א הזדעזע מהנתונים ועלה עם הדגים לפני מרן הגר"ש אלישיב שליט"א ולאחר שבחן את הדגים ושמע את הדברים הורה שיש להם לאיסור תורה, וציווה לפרסם זאת ברבים. ושמעתי מהרב קארפ שליט"א שגם בשבוע זה חזר מרן הגר"ש אלישיב פעם שניה לפני ת"ח שהיו אצלו והורה לפרסם ברבים את הדברים, ומכתבו של הגר"מ קארפ שליט"א מצו"ב.

**בברכת האמת
והשלום אהבו
פסח כשר ושמח
שניאור ז. רווח**

תקציר דיני שמיטת כספים ופרוזבול

מתוך ספר שביתת השדה להרב שניאור ז. רווח שליט"א - יו"ר המכון

- א.** נאמר בתורה: "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, לא יגוש את רעהו ואת אחיו, כי קרא שמיטה לה" (דברים טו, א-ב). וזוהי מצות שמיטת כספים, שהמלוה מצוה עליו להשמיט את חובו, ואסור לו לגוש את רעהו. ובזמן הזה אין נוהגת מצות שמיטת כספים מן התורה אלא מדברי חכמים. ונוהגת בכל מקום ואף בחוץ לארץ.
- ב.** המלוה את חבירו, גובה את חובותיו, עד תום שנת השמיטה, ובצאת השנה, בשקיעת החמה, של ליל ראש השנה של השמינית, הושמטו כל חובותיו, ואסור לגבותם מכאן ואילך.
- ג.** שביעית משמטת בין הלואה בשטר ובין הלואה בעל פה, אולם אם הלואה על המשכון אינו משמט. אך אם נתן לו המחאת בנק, כנגד ההלואה, כיון שהמחאה זו מחוסרת גבייה, הרי שהשביעית משמטת הלואה זו.
- ד.** חוב שזמן פרעונו יחול, רק לאחר ראש השנה של שמינית, אין שביעית משמטתו. וכן המלוה את חבירו בסתם, ללא קביעת זמן לפרעון, אם הלווה לאחר ראש חודש אלול של שביעית, אינו נשמט, כיון שסתם הלואה לשלושים יום, ונמצא שהפירעון יחול לאחר ראש השנה.
- ה.** הקונה בחנות מוצרים שונים, ולא שילם בעדם, אלא קנה בהקפה, כדרך הקונים שמשלמים אחת לתקופה, אין השביעית משמטת חוב זה. אולם אם עשה חוב זה כמלוה, שתאריך פרעונו קודם צאת השמיטה, שביעית משמטתו. וכן כל שאינו קונה בהקפה בדרך כלל, ובאופן חד פעמי לקח מוצר ולא שילם, ועברה שביעית, הרי חוב זה נשמט.
- ו.** המפקיד כסף בבנק, באופן שיכול לגבותו בכל עת שירצה ואף קודם תום שנת השמיטה, ועברה השביעית, יש להסתפק אם שביעית משמטת חוב כגון זה.
- ז.** שכירים או פועלים וכיו"ב, שבעל הבית חייב להם תשלומי משכורת, אין השביעית משמטת חוב זה. אולם אם עשו חוב זה כמלוה, השביעית משמטת.
- ח.** בית דין שפסק על אדם תשלומים, ואיחר בתשלום, אין השביעית משמטת חוב זה. וכן חובות שנמסרו לבית דין, אין השביעית משמטתם.
- ט.** החב חוב לצדקה, אין שביעית משמטת חוב זה, וכן החב חוב לקופת גמ"ח אין השביעית משמטת חוב זה, ויש מי שחילק בין קופת גמ"ח השייכת לרבים, שאין השביעית משמטת, לבין קופת גמ"ח השייכת לאדם פרטי,

- שהשביעית משמטת חובות שחייבים לו. [ולכן ראוי לכל בעל גמ"ח לעשות פרוזבול, וכמבואר להלן].
- י.** המשאל לחברו מוצרים שאינם חוזרים בעינם, אלא אחרים הדומים למוצרים שנלקחו, דומה לדין הלוואת כסף, שהשביעית משמטתו. ולכן אשה ששאלה מחברתה קודם צאת השמיטה מוצרים שאינם חוזרים בעינם, ועברה השביעית, אין חברתה יכולה לתבוע ממנה את המוצרים, שהחוב נשמט.
- יא.** מצוות שמיטת כספים נוהגת הן באנשים והן בנשים.
- יב.** הלל הזקן בראותו שהעשירים נמנעים מלהלוות לעניים כסף, מחשש שלא יחזירו והשביעית תשמיט, עמד ותיקן פרוזבול (פרו-תקנה. בול-לעשירים). ומהותו של פרוזבול הוא על פי מה שנתבאר לעיל (סעיף ח), שחובות המסורים לבית דין, אין השביעית משמיטתם. וזה שתיקן הלל, שהמלווה מוסר חובותיו לפני בית דין, ואומר בפניהם שיכול לגבות בכל זמן שירצה.
- יג.** אין כותבים פרוזבול אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלשה דיינים הבקיאים בדין, ויודעים דינים אלו, והמחום רבים עליהם באותה העיר. וצריך שלא יהיו הדיינים קרובים זה לזה. [ואמנם רשאי לכתוב פרוזבול בפני דיינים הקרובים למלוה].
- יד.** אם אין המלוה רוצה לטרוח ולבוא בפני בית דין, יכול למסור חובותיו לבית דין בפני שני עדים, וכמו שנהוג היום שיש שטר פרוזבול מוכן, שכתוב בו עדות של שני עדים שבא בפניהם מלוה פלוני ומסר כל חובותיו לפני ב"ד מסוים, וחותרים עליו שני העדים, ואף שהדיינים אינם יודעים כלל ממסירת חוב זה, מועיל הפרוזבול באופן כזה. והעדים החתומים צריך שלא יהיו קרובים למלוה, ומכל מקום בדיעבד גובים בפרוזבול שהעדים קרובים למלוה.
- טו.** אין צריך לפרט את שמות הלווים בשטר הפרוזבול.
- טז.** יכול המלוה למנות שליח, שיכתוב עבורו את הפרוזבול.
- יז.** אף הנשים חייבות לעשות פרוזבול [אם יש לה הלוואות, או פקדונות וחסכוניות בבנק], ויכולה האישה למנות את בעלה שליח שיכתוב עבורה את הפרוזבול.
- יח.** מנהלי בנקים וחברות, צריכים לעשות פרוזבול, וכן ראוי לבעלי קופות גמ"ח. ודי לעשות פרוזבול כללי לכלל החובות.
- יט.** אין כותבים פרוזבול, אלא אם כן יש ללוה קרקע, ואפילו קרקע כל שהוא, בין שהיא שלו ובין בשכירות, ואפילו על עציץ נקוב המונח על גבי יתדות [אף שהמקום עליו מונחים היתדות אינו שלון], ואם אין ללוה קרקע, מקנה לו המלוה קרקע ואפילו שלא בפניו. [ויש נוסחאות של שטרות, שהקנאה זו, כתובה בשטר].

- כ.** אין הפרוזבול מועיל אלא לחובות שהלוה המלוה עד זמן חתימתו, אולם הלוואות שנעשו אחר כך וזמן פרעונם קודם צאת השמיטה, אין הפרוזבול מועיל, והשביעית משמיטתם, ועליו לעשות פרוזבול נוסף.
- כא.** מי שכתב פרוזבול, ואבד לו קודם שיצאה שביעית, רשאי לגבות חובו.
- כב.** כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית, רוח חכמים נוחה הימנו.
- כג.** ראוי לכל אדם שאחר שעשה פרוזבול לחובותיו, שילוח מעות לחבירו ויקבע עמו זמן פרעון קודם צאת שמיטה, ולאחר השביעית כשיבוא לפרוע את ההלוואה יאמר לו "משמט אני" ובכך יקיים מצות שמיטת כספים.

ב"ה, אלול התשס"ח

שטר פרוזבול לשנת התשס"ח

לפנינו העדים החתומים מטה

בא _____ ואמר: קנו מזמני בקנין גמור ושלם במנא דכשר למקניא ביה, איך שאני מוכה על ידכם לכל בעלי החובות שיש לי, ואין להם קרקע, קרקע כלשהוא, מן הקרקע שיש לי.

וקנינו מיד הנ"ל בקנין גמור ושלם במנא דכשר למיקניא ביה.

ובכן אמר לנו הנ"ל:

היו עלי עדים שאני מוסר כל חוב שיש לי הן בשטר והן בע"פ לבית הדין של "אוצר בית הדין" שע"י "המכון למצוות התלויות בארץ".

הרה"ג רבי שלמה משה עמאר שליט"א

הרה"ג רבי שלמה בן שמעון שליט"א

הרה"ג רבי מרדכי שמואל אשכנזי שליט"א

ואגבה כל חוב שיש לי כל זמן שארצה.

ובאנו עה"ח ביום _____ לחודש אלול התשס"ח

נאום: _____

נאום: _____

הגה"ג רבי **פינחס אברהם מייערס** שליט"א

אבד"ק האג יע"א

אודות כשרות דג 'טארבוט'

בס"ד, ז' אייר תשס"ח לפ"ק.

לידידי הרה"ג המופלג העומד על משמרת הכשרות
צמ"ס כש"ת מוה"ר **שניאור זלמן רווח** שליט"א
רב מושב בית עוזיאל וראש מכון למצות תלויות בארץ
הנני לשלוח לכת"ר הביורור אודות הדג טארבוט.

עד"ש האם יש היתר לאכול דג טארבוט שיש לו קשקשים דקים מאד שאינם
ניכרים והם נקלפים ונושרים ממנו בזמן עלייתו מן המים, האם הם בכלל
סימני טהרה בדגים או שאינם קשקשים להתירם. ובשו"ת יד מרדכי סי' י"ח
העיד כי בעיר האג יש להם קבלה להתיר אותו באמרם שיש לו קשקשים אלא
שנושרים ממנו בעלותו מן המים. והוסיף שכפי הנראה הוא הדג הנקרא בפי
הראשונים ברבוטא, אשר נחלקו בו ראשונים ואחרונים, על כן ראוי לכל בעל
נפש למנוע עצמו מלאכלו. וכבר כתב הרה"ק מצאנז זצ"ל בשו"ת דברי חיים
או"ח סי' כ"ג בשם חותנו הברוך טעם שיש דברים שאין לגלות הטעם רק
לפסוק הדין בהחלט, שאם לא כן יפרצו אחרים את הדין.

גדר קשקשים שהם מסימני טהרה

קיי"ל בחולין ס"ו ע"א ונדה נ"א ע"ב כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ויש שיש
לו סנפיר ואין לו קשקשת, יש לו קשקשת ויש לו סנפיר דג טהור, יש לו
סנפיר ואין לו קשקשת דג טמא, אם אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן, או
שיש לו עכשיו ועתיד להשירן בשעה שעולה מן המים הרי זה מותר. ואיתא
בתוספתא חולין פ"ג הכ"ו אם יש לו קשקשת אין אתה צריך לשאול על סנפיר,
וכן פירש רע"ב נדה פ"ו מ"ט אם יש לו קשקשת בידוע שיש לו סנפיר ואין צריך
לבדוק אחריו עוד שדג טהור הוא. וכתב הרמב"ם פ"א מהל' מאכ"א הכ"ד בדגים
שני סימנים סנפיר וקשקשת, וסנפיר הוא שפורח בו, וקשקשת היא הדבוקה
בכל גופו, וכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, אין לו עכשיו וכשיגדיל יהי לו או
שיש לו קשקשת כשהוא בים וכשיעלה ישיר קשקשיו הרי זה מותר, ומי שאין לו
קשקשים החופים את כולו מותר אפילו אין בו אלא סנפיר אחת וקשקשת אחת

הרי זה מותר. וכ"מ ברי"ף ור"ן חולין כ"ג ע"א וספר האורה לרש"י ח"א סי' ק"א ורבינו ירוחם נתיב ט"ו ח"ה ובה"ג סי' ס"ב וכל בו סי' ק"א שמוכח להדיא מש"ס אם הקשקשים נושרים ממנו בזמן שעולה מן המים מותר לאכלו. והיא הלכה בטור ושו"ע יו"ד סי' פ"ג ס"א אם הי' לו בעודו במים והשירן מיד בעלותו ליבשה מותר.

דעת ראשונים אודות דג ברבוטא

וכתבו התוס' ע"ז מ' ע"א ד"ה אמר בשם ר"ת שיש להתיר דג בורבוטש אע"פ שאין מוצאים בהם קשקשים, אבל יש בהם סימנים ועוברים, והגם שאין לסמוך על סימני עוברי דגים, מיהו אין לאסור בורבוטש כי אמת הוא שיש לו במים ומשירן בשעה שעולה מן המים. וכתב הגהות אשר"י פ"ב סי' מ"א רשב"ם כתב בשם רש"י דהיינו דג טהור שקוראים ברבוטא, ורבינו יהודה חסיד אמר כל מי שיאכל ברבוטא לא יזכה לאכול לויתן, ופעם אחת התירו רבינו אפרים, ואמרו לו בחלום שהתיר שרצים וחזר בו ואסרו, וכל הפוסק מלאכלו ינוחו ברכות על ראשו. וכן בסמ"ק סי' רי"ז בשם רבינו יהודה חסיד שאין בו סימן טהור של זנב מפוצל לשנים, ואם שרבנים גדולים היו אוכלים אותו, הי' רבינו יחיאל מפאריש נזהר ממנו. וכנה"ג בהגב"י סי' פ"ג אות כ' כתב שאין כוונת הסמ"ק לומר שכל שיש לו זנב מפוצל הוא טהור, אלא להיפך כל שאין לו זנב מפוצל ודאי הוא טמא שלא נמצא דג טהור שאין לו זנב מפוצל, אף שנחלקו בזה לגבי ברבוטא. ומהרש"ל ביש"ש חולין פ"ג סי' קכ"ב כתב שאין להתיר ברבוטא ולסמוך על מה שאומרים שמשיר קשקשיו במים, אף שיכול לסחור בו מאחר שהרבה גאונים התירו לאכלו. וגם הפר"ח סי' פ"ג אות ז' הוא מן האוסרים עש"ה.

אם לסמוך על ראש ושדרה להתירו

והב"י סי' פ"ג הביא דברי הרא"ש סי' מ"א שתמה לפירש"י למה נסתפקו גדולים בזה ולא בדקו השדרה אלא שאין לסמוך על ראש ושדרה להתירו, וכתב דה"ק כשבא לפנינו דג שאין יודעים מאיזה מין הוא כיון שמכיר ראש ושדרה שרינן ל' ותולים שטהור הוא אלא שהשירו או נשרו קשקשיו אחר עלייתו ולא חוששים שהוא ממינים טמאים שדומים לטהורים בראש ושדרה שזה אינו שכיח, אבל כשבא לפנינו דג שידועים שאין בו קשקשים אין לסמוך על ראש ושדרה להתירו, שאפשר הוא ממינים טמאים שדומים לטהורים אע"פ שאינו שכיח. אבל בשו"ת נוב"י מהד"ת יו"ד סי' ל' כתב לחזק דעת התוס' שנתאמת

להם שיש לברבוטא קשקשים, רק בעלייתו ליבשה נשרו ממנו. ואין להקשות מחלום רבינו אפרים כי מעולם לא נשמע להוכיח מזה דין, אלא חלומות שוא ידברון. ואף שהי' חסיד גדול וחשש לחלום שהתיר שרץ ותלה הדבר על ברבוטא, מ"מ אם הי' רואה שיש לו קשקשים כמו שנתאמת לבעלי התוס' הי' תולה פתרון חלומו על ענין אחר שהתיר. ועוד למה לא בא לשאר בעלי התוס' ור"ת שהתירו ברבוטא לגלות להם חלומו. ובש"ס סנהדרין ל' ע"א ורמ"א יו"ד סי' רנ"ט ס"ו בא לו בעל חלום ואמר כך וכך מעות הן של מעשר עונים לו דברי חלומות לא מעלים ולא מורידים. ואין לדחות היתר בעלי התוס' מדברי מהרש"ל ואחרונים לאסור ברבוטא, כי לפי התוס' שדרה היא סימן טהרה, והם חששו לשיטה ששדרה אינה סימן כמו שפירשו דעת הרא"ש.

תשובת הג"מ ארי' ליב מאמשטרדם

ואנה ה' לידי תשובה בכת"י הג"מ ארי' ליב זצ"ל אבד"ק אמשטרדם חתן החכ"צ שיצא בשנת תק"א בפולמוסו לאסור דג טארבוט, ונזכר בבנין שאול. ותו"ד שנהגו איסור בדג טארבוט מימים ימימה, ומי הוא זה ואיזהו אשר יעלה על לבו להתיר את האסור, אך חדשים מקרוב באו חכמים בעיניהם וסמכו על ראיותיהם שניכר להם בטביעת עין שהוא הדג שאוכלים אותו בויניציאה, שיש להם מסורת שיש לו קשקשים שנושרים בעת עלייתו מהמים. ואף שלא נזכר אצליהם כלל שם טארבוט כי אם מעידים על דג הדומה, אבל שנים מהם שהיו בעצה אחת עשו מעשה לאכלם בפומבי, ואמרו שהוא דג טארבוט בדמותו וצלמו. והדבר פשוט שאין בכל עדותם די באר להתיר ולסתור מנהגם של ישראל שנהגו בו איסור, ולהיות שראשונים ואחרונים קצרו בדבריהם כי סמכו שאין לך אדם מישראל החרד לדבר ה' שיכניס עצמו בספק איסור, ובפרט בעניני אכילה לטמא גופו ונשמתו בלי בירור גמור, אבל מאחר שרצו המתפרצים כל אחד לדרכו פונה, במה לעצמו בונה, להראות גבורתם וכחם בכח זה התירא, בפני חלושי דעת אשר ידיהם רפה, ויאמרו אינהו עדיפא מנייהו, והם בקיאים בהם ובשמייהו, לכן כתב תשובה ארוכה לבאר מחלוקת הפוסקים, ומדברי כולם נלמוד אפילו אם מדובר בדג טארבוט, במקום שנהגו איסור קיימא באיסורייהו.

מתי סומכים על מסורת להתיר

ותו"ד אף שמבואר בשו"ע יו"ד סי' פ"ב ס"ד מי שהוא ממקום שנוהגים איסור בעוף אחד מפני שאין להם מסורת והלך למקום שיש להם בו מסורת יכול לאכלו במקום שהלך שם, אבל מתשו' הרא"ש סי' ס' שהביא הטור מוכח שאם

מקובל מחכמי ישראל שהוא טמא לא יאכלנו על פי מסורות אחרים הפחותים מהם, זולת בעוף שאין אדם מכירו שיכול לסמוך על מסורת. וכ"מ מלשון הרמב"ם פ"א מהל' מאכ"א הט"ו עוף טהור נאכל במסורת והוא שיהי פשוט באותו מקום שהעוף טהור, ומשמע כשיטת הרא"ש שהכוונה בעוף שאינו ניכר והלך למקום שאוכלים אותו על פי מסורת כיון שפשוט להם שהעוף טהור, אבל במקום שמחזיקים אותו לעוף טמא פשוט שאינו נאכל אפילו על פי מסורת אחרים. ולרשב"א בת"ה הקצר ב"ג ש"א שהביא הב"י אף במקום שיודעים שהעוף טהור אבל עשו סיג וגדר מטעם שדומה לעוף טמא אין להתירו. ואם כו"ע מודים שסומכים על מקום שנהגו בו היתר שקבלו מאבותיהם שדג זה יש לו קשקשים שנושרים ממנו בעלייתו ממים זה אינה מסורת אלא עדות, כי אבותיהם העידו שראו בו קשקשים ולא נשאר ספק שהוא מותר כי סימני דגים נתפרשו בתורה. אמנם קולתם זוהי חומרתם מפני שאין אנו בקיאים ויודעים בבירור שזה הדג בדמותו וצלמו שהתירו, בפרט ששמותיהם אינם שוים, לכן חלילה לשום אדם להעלות על הדעת להתיר טארבוט על סמך מקומות אחרים. על כן כל זמן שלא נבדק הטארבוט בבדיקה גמורה על פי נאמנים כשרים בפני בית דין שעניניהם ראו ולא זר שיש בו קשקשים שנושרים ממנו בעת עלייתו מן המים פשוט שהוא אסור באיסור גמור ועוברים על לאו דאורייתא.

פולמוס חכמי ויניציאה ולונדון

אבל בהעתק תשובה בכת"י מגדולי חכמי ויניציאה ששלח הג"מ יצחק ניטו זצ"ל אב"ד קה"ס לונדון להג"מ אורי פייביש המבורג זצ"ל אבד"ק לונדון חתן הבית שמואל שנכתב בשנת תק"א נמצא כתוב שהם מעידים כי בעיר ויניציאה והגליל אוכלים הדג הנקרא רומבו, מפני מסורת שיש בידם מאבותיהם מדורי דורות שהוא דג טהור בלי פקפוק אשר בעלותו מן הים מנשר קשקשים שלו במים, ואין איש מערער בזה. ועל אגרת זו הוסיפו כתב משני עדים מעיר ויניציאה כי בהיותם בעיר לונדון בשנת תצ"ה ראו דג הנקרא בלשונם טארבוט, והוא נקרא באיטליא בשם רומבו בדמותו וצלמו, ואכלו ממנו באשר הוא מותר אצלם כידוע לכל, ושמעו כי בקושטא גם אוכלים אותו בלי שום פקפוק. והג"מ יצחק ניטו זצ"ל אב"ד דקה"ס לונדון הוסיף בכתובת ידו שאין להרהר אחריהם בהיתר הדג שקוראים רומבו, כי מסורת בידם מימי קדם שמותר לאכלו.

תשובת הג"מ אורי פייביש המבורג

אבל הג"מ אורי פייביש המבורג זצ"ל אבד"ק לונדון השיב לו בתשובה ארוכה שידוע כי חכמי אמשטרדם ולונדון מעולם לא עלה על שלחנם טארבוט, והחזיקו אותו לדג טמא שאין לו קשקשים. ופליאה נשגבה כי אביו הג"מ דוד ניטו זצ"ל אב"ד קה"ס לונדון שהי' מילידי ליוורנו לא רצה להתיר טארבוט, והי' ידען חכם וחקרן גדול, ואם טארבוט הוא אותו דג רומבו שאכלו על פי מסורת למה לא התירו, אלא מכאן שטארבוט אינו אותו דג. וגם העיד שכתב כמה פעמים לרבני אמשטרדם שישגיחו על טארבוט אם הוא טהור, והשיבו אליו שהוא דג טמא. ואח"כ בדק הג"מ יצחק ניטו זצ"ל ובית דינו הדג בבהמ"ד שלו עם בני ישיבתו ושלחו להודיע לכל הקהלות שלא מצאו בו שום היתר בעולם, ופגום נכנס ופגום יצא, וכך נוהגים לאיסור בשני הקהלות. וגם הדייגים שצודים אותם בים כולם אומרים שמעולם לא ראו ולא מצאו בו קשקשים, ולפי דבריהם אין לו קשקשים שנושרים במים. והעיד שחקר ודרש הרבה אצל הדייגים ומוכרי דגים ליד שפת הים אם הוא דג טהור, וכולם לא מצאו בו סימנים. והשלוחים שבאו מויניציאה ללונדון שאכלו טארבוט עשו שלא כדין שאכלו דגים טמאים שלא היו להם קשקשים מעולם, ועתידים ליתן את הדין. והביא ראיות מוכיחות שאף אם נאמר שיש מסורת בויניציאה להתיר הדג רומבו אפ"ה חלילה להתיר טארבוט, שאינו דומה אליו אלא הוא דג טמא כשאר דגים טמאים. וגם חקר אצל אנשי קושטא שהעידו כי טארבוט אינו דומה לדג קאלקאן שלהם כי גופו ארוך ועב, וטארבוט גופו רחב ועגול קצת, ואין על מי לסמוך להתיר.

תשובה אליו מחכמי קה"ס אמשטרדם

ונמצא תח"י תשובה מחכמי קה"ס אמשטרדם הג"מ דוד ישראל עטיאס זצ"ל והג"מ יצחק חיים די בריטו זצ"ל ששלחו אליו על דבר ששאל על מעשה שנשאלו כבר מהחכם השלם הג"מ יצחק ניטו זצ"ל מלונדון על דג טארבוט שמביאים אותו מהכא להתם, והשיבו שהוא בחזקת איסור ואינו נאכל בגבולם מפני שאין לו קשקשים. ובאותו זמן עמדו על הדבר בעיון גדול, והעידו כי חקרנו ודרשנו בכל מאמצי כחנו מדייגים בקיאים שהביאו לנו אחד חי אם שמעו או ראו שיש לאותו דג קשקשים ואמרו אין, ולפיכך גמרנו לאיסור. ומה שאנשי איטליא אוכלים דג הנצוד בים הנקרא בלשונם רומבו אע"פ שאין לו קשקשים, מפני שקבלה בידם מקדם מאותם קדושים אשר בארץ המה שבעת שמעלים אותו מהים נופלים מעליו הקשקשים ולא נשאר בו עד אחד, ואומרים

שזה בדמותו בצלמו טארבוט. עכ"ז אין מקום להתיר טארבוט שמא שגו שאינם אותו הדג ממש כי גם בעיר אמשטרדם יש דג טהור שנקרא גריס שדומה מאד לטארבוט, ויש לו דמיון כל כך גדול שצריך בקיאות גדולה להכיר החילוק ביניהם, ופעמים רבות דייגים המוכרים אותם מזהירים ליהודים הקונים ומורים להם באצבע ואומרים זה לכם טמא וזה טהור, לפיכך כיון שלא ראינו שני דגים ביחד בעיון גדול באיסורו הוא עומד, ואין להתירו בשום אופן.

תשובת הג"מ דוד אבוהב מלונדריש

וגם נמצא תשובה בענין זה בכת"י הג"מ דוד בה"ר שמואל אבוהב זצ"ל מקה"ס לונדון שהעיד כי המנהג שנתפשט ברוב ערי איטליא, ובפרט בעיר ויניציאה, לאכול דג רומבו, אשר בלונדון קוראים אותו בשם טארבוט, ונאסר מכל חכמי לונדון אחר ששני שלוחים עשו מעשה והתירו לעצמם לאכול הדג הזה לעין כל, והי' הדבר לפלא בעיני כל העיר באומרם שכולם אסרו אותו הדג. על כן כדי להפיק רצון יראי אלקים אנשי שם הטריח באגרת לברר אם הוא הדג ברבוטא שנחלקו בו ראשונים, ואצליהם נקרא בלשון אינגליס טארבוט בחילוף ב' בטי כנזכר בב"י סי' פ"ג, וכל מה שכתבו הפוסקים בברבוטא נמצא בדג רומבו או טארבוט. וכתב לפי שלעת כזאת ספרי אינם עמי לא יכולתי לעיין היטב הדק ואם יאמר המתיר שנמצא בדג הזה קשקשים ידעו שאין הדבר כן כי הרבה פעמים נבדק דג זה בבית המדרש ולא נמצא בו קשקשים, ואני בעצמי ראיתי ובדקתי הדג בעיון רב פעמים שלש עם גבר הלא הוא הגוי המוכר הדג ולא מצאו בו קשקשת, ואם נמצא בו קשקשים הם מדגים אחרים הנדבקים בו, והראי' שבשטיפה ורחיצה בעלמא נופלים מיד, לא כן הקשקשים של הדגים עצמם שהם דבוקים בדג ואינם נופלים כי אם בכלי או בחוזק.

היתר טארבוט כנגד גדולי המוסקים

ובגליון הצופה לחכמת ישראל שי"ב קונטרס ליהדות הגר עמ' ק"ב נדפס תשובה מהג"מ צבי הירש זצ"ל אבד"ק ברלין שכתב לאחיו הג"מ שאול זצ"ל אבד"ק אמשטרדם מח"ס בנין אריאל בה הזכיר כי אביהם הג"מ ארי' ליב זצ"ל אבד"ק אמשטרדם חתן החכם צבי אסר לאכול דג טארבוט, ומגוף התשובה משמע שגם הבנין אריאל לא רצה להתירו בשום אופן. ומה שהביא שם עמ' קצ"ד הג"מ יצחק מאהרשען הי"ד אבד"ק האג כי בלוחות הקהל שנדפסו באמשטרדם בהסכמת האב"ד הג"מ ליב חריף זצ"ל רשום טארבוט כדג כשר, ומשמע שעוד לפני כהונת החכם צבי היו נוהגים בו היתר, גלל כן הוסיף בצירוף

עדות אנשי ויניציאה להתיר טארבוט מטעם שיש לו קשקשים שנושרים בעלייתו מן המים, ועל פיו היו נוהגים בו היתר בעיר האג לפני המלחמה. וסברתו בנוי על דמיון טארבוט לברבוטא ודגים טהורים שיש להם קשקשים שנושרים מהם בעת עלייתם מן המים שלפי סוגיית הש"ס בחולין ס"ו ע"א ושו"ע סי' פ"ג ס"א אם הי' לו בעודו במים והשירן מיד בעלותו ליבשה מותר, אבל כבר הוכח בראיות גמורות שאינו דומה להם.

אם ראוי לסמוך על מסורת האג להיתר

על כן במח"כ"ת הרמה שגגה חמורה יצאה מפיו כי מלבד שכבר הורה גאון עוזנו הבנין אריאל שהקילו בו בטעות, גם מוכח מכל פולמוס התשובות שכתבו חכמי לונדון ואמשטרדם שאין שום מקום להתיר טארבוט, ומה שעשו שלוחי ויניציאה עשו שלא כדין כי עברו על איסור חמור מה"ת. ואין לי ספק כי מימי אותו גאון וקדוש הג"מ שאול הלוי זצ"ל אבד"ק האג, חתן הג"מ ארי' ליב זצ"ל אבד"ק אמשטרדם, ועד ימי כהונת הג"מ בעריש בערנשטיין זצ"ל, לא הי' לא מנהג ולא מסורת בעיר האג להתיר אכילת טארבוט. ואף שהיתר האחרון שנדפס בפעסט תרפ"ח בשם מאמר וזאת החי' יצא מפי חכם שגדול ממני בחכמה ובמנין, מ"מ מאז שבאתי לעיר האג שמתני ללבי לחקור ולברר מהות הטארבוט וצורתו ביחד עם בעלי מדע מומחים, ע"ד שכתב המאירי ע"ז ל"ט ע"א שיש דגים שקשקשת שלהם אינה ניכרת ואין להקל עד שיתברר היטב, וראינו שאין לו קשקשים לא בעבר ולא בהווה, ולא במים ולא ביבשה, אלא הוא כשאר דגים טמאים, וחלילה לאכלו כנגד כל הפוסקים. ואף שהיו עוד אנשים בעירנו שאכלו אותו באמרו שמסורת אצלם להתיר טארבוט, מ"מ לא הרשיתי להעלותו בשום מקום שלא להכשיל רבים באיסור דאורייתא כמ"ש בעני' בשו"ת נחלת פינחס ח"א סי' א' אות פ"ד.

טארבוט אינו הדג שהזכירו בעלי תוס'

ומה שכתב בשו"ת יד מרדכי סי' י"ח שלפי הנראה טארבוט הוא הדג הנקרא בפי הראשונים ברבוטא, ודאי אינו נראה כן אלא שדומה לו במקצת צורתו ולא במהותו, כי לדג ברבוטא יש קשקשים שנושרים ממנו בעלייתו מן המים, שאינם דומים לקשקשיו של טארבוט שאינם אלא קליפה הדומה לקשקשת דקה שיורדת ממנו, אבל אין לה צורת קשקשים נפרדים להתירו כשאר דגים טהורים שנשרו מהם קשקשים בעלייתם מן המים. מלבד זאת הרי פליאה נשגבה שלא הזכירו הגדולים שאסרו טארבוט אחר חקירת סימניו שיהי' מותר לשיטת בעלי

התוס'. אלא ודאי שאינו דומה לדגים טהורים שאין להם מסורת שאפשר להתיר על פי סימנים כמ"ש בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' ע"ח, ושו"ת מגידות סי' צ"א, ושו"ת מהרש"ם ח"ד סי' צ"ד, ושו"ת אוהב משפט יו"ד סי' נ"ז, ושו"ת מלמד להועיל ח"ב סי' י"ט. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קס"ב כי ברבוטא נתגלה בסוף לדג טהור כמו שכתבו התוס' ושאר פוסקים, אלא שעדיין יש מקומות שנוהגים בו איסור. ובזה נפל יסודו של בעל מזון כשר מן החי עמ' ק"ט שכתב כי טארבוט הוא ברבוטא שודאי אין לו קשקשים אפילו במים רק חשבו שהוא משיר קשקשיו במים, ודבריו דחוקים כנגד בעלי התוס' וראשונים. ובספרי המדע יש כמה שמות לדג טארבוט בשם כללי כמו ראמבוס שונים בלי הוספת השם בארבוטא, ואילו אצל הדג בארבוטא ובריל נזכר שם ראמבוס רק בתוספת שם בארבוטא או באטוס, אף שיש מזה מינים שונים. וצורתו של ברבוטא גופו ארוך ועב כמו רוב דגים, בניגוד לטארבוט שגופו רחב ועגול קצת, כך שאינם שוים בצורתם כלל.

המורם מכל האמור הלכה למעשה

היציא להלכה: שני הסימנים בדגים טהורים הם סנפיר וקשקשת, וכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר. אם יש לו קשקשת כשהוא בים וכשעולה מן המים קשקשיו נושרים ממנו מותר לאכלו. ונחלקו הראשונים אם מותר לאכול דג ברבוטא שאין מוצאים בו קשקשים, אבל לדעת בעלי התוס' יש לו קשקשים שנושרים ממנו בשעה שעולה מן המים. אבל דג טארבוט שאין לו קשקשים רגילים אלא כעין קליפה קשקשת דקה שאינה ניכרת שנושרת ממנו כשעולה מן המים, אינו אותו דג שנחלקו בו ראשונים רק דומה לו במקצת עורו ולא בצורתו, ומאחר שאסרו אותו כל הגדולים אין שום היתר לאכלו. והמסורת שהיתה לאכלו בנוי על שגגה לדמותו לדג שהתירו בוניציאה, שגם עליו אמרו ראוי לבעל נפש למנוע עצמו מלאכלו, כל שכן דג טארבוט שלפי דעת כל הבקיאים אין לו קשקשים בכלל, ואין שום היתר לאכלו. ואני עצמי דרשתי וחקרתי היטב לברר את צורת הדג וקשקשיו אצל דייגים בשפת הים בעיר האג, וכולם אמרו לי שאין לו שום קשקשים גם בהיותו בימים, ולפיכך פשוט שאינו בכלל דגים הטהורים.

הרב דוד אביטן/העורך

פדיון נטע רבעי בשמיטה

ניסן תשס"ח

א. תוספת חומש

במשנה בפאה פ"ז מ"ו ובמעש"ש פ"ה מ"ג: "כרם רבעי ב"ש אומרים אין לו חומש ואין לו ביעור וב"ה אומרים יש לו". ובתוספתא הובאה בירושלמי שם נחלקו רבי ורשב"ג אם מתני' בשביעית מיירי או אחד שביעית ואחד שאר שנים. [ומבואר שם דנט"ר נוהג בשביעית, אע"פ שמעש"ש אינו נוהג. ע"ש הטעם]. מבואר מיהא דכו"ע לבית הלל הפודה נטע רבעי בשביעית מוסיף חומש. **וצ"ב** אם מדובר על הבעלים דוקא, או על כל אדם הזוכה מההפקר (כמבואר מסוגיא דצנועין בב"ק ס"ט וברמב"ם הל' מעש"ש פ"ט ה"ו, דגם נטע רבעי הוא הפקר).

ברור ומבואר בקידושין נ"ד ע"ב, דנטע רבעי כיון דאקרי קודש, ממון גבוה הוא ואין לו בעלים, וחומש אינו תלוי בבעל השדה, אלא במי שפודה לעצמו מפירות שברשותו ואשר הוא הזכאי בהם להעלותם לירושלים, אפי' נתנו לו במתנה במחבור קודם שחל עליהם שם רבעי, כלומר בעודם סמדר. [והרמב"ם בהל' מעש"ש פ"ט ה"ב, שכתב "נתנו בוסר", לשיטתו אזיל דכלהו פירי לא חייל עליהו דין ערלה ורבעי עד שיהיו בוסר. עי' מ"ש בזה באוצר התשובות ערלה סע' ו' אות ז']. כן מבואר שם דמי שברשותו טבל אפי' קבלו במתנה, אם מפריש מעש"ש לעצמו מוסיף חומש, אבל המקבל מעש"ש במתנה פטור מחומש, לפי שאינו ממון בעלים אלא ממון גבוה ואינו ניתן במתנה. הרי דחיוב חומש אינו תלוי אלא בבעלות הפירות בשעת הפדיה ולא בבעלות על השדה.

ולפי"ז לכאורה בשביעית היה ראוי שהזוכה מההפקר בפירות רבעי יפטור מחומש, דהא אינו בעליהם דהקדש נינהו והזוכה בו אינו בעליו כלל, דומיא דזוכה ברבעי ומעש"ש בעלמא דפטור מחומש. אבל זה אינו, דהרי כאמור מבואר להדיא במשנה הנ"ל שחייב בחומש, והרי בשביעית יד הבעלים ויד כל אדם שוה, ומסתבר א"כ שהדין הוא דכל הזוכה מההפקר הוא כבעלים, כיון דרחמנא אפקירינהו לפירות שביעית, והזוכה בהם ה"ה בעליהם לענין חומש. דבשלמא שאר שני שבוע, כיון דהקדש הוא א"א לזכות בו שאר אדם לשיהיה

שלו לענין חובת חומש, כיון שאינו ממון הבעלים לתתו במתנה (עי' היטב במהר"י קורקוס הל' מעש"ש פ"ג ה"ז-יח). אבל בשביעית, התורה זיכתה פירות שביעית לכל אדם, ומעיקרא יד כל אדם שוה בהם, ודין בעל השדה בשביעית כדין שאר אדם, וכיון דחזינן דחייב בחומש, על כרחך לא לבעל השדה בלבד נאמר, אלא לכל אדם, דהזוכה בהם מן ההפקר בשביעית דינו כבעל השדה לענין חומש. (ודלא כהעונג יו"ט סי' צג ד"ה וראיתי וד"ה ולענ"ד, שחלק על הקצה"ח שהבין כדברינו, וכתב דנשאר הפקר ביד הזוכה. ע"ש. דזה אינו, דאי נשאר הפקר ביד הזוכה אמאי חייב בחומש וז"ב).

וקצת ראיה על עיקר סברא זו, ממאי דקימ"ל (רמב"ם מעש"ש פ"ה ה"א) דמי שנפל לו מעש"ש בירושה מוסיף חומש. וקשה כיון שמעש"ש אינו ממון לתתו במתנה, אמאי עובר בירושה לחייבו חומש. ע"כ צ"ל כנ"ל, דכיון דירושה מתנה דממילא היא, דבעלות ראשונה קבר מפקע לה, וזכתה התורה הדבר לבן, שפיר הוי הירוש בעלים (שו"ר שכבר כ"כ הראב"ד, מובא במקו"צ על הרמב"ם שם). משא"כ מתנה בעלמא. ודכותה שמיטה. ודוק.

ועתה ראיתי בדרך אמונה הל' מעש"ש פ"ט ה"ו בבאוה"ל, שהבי"ד הריבמ"צ, שכתב שגם בשביעית מוסיף חומש והעיר על דבריו דהכל הפקר וכו', וכתב שאת הירושלמי אפשר ליישב דס"ל לרבי דמעש"ש ממון הדיוט בין לבית שמאי ובין לבית הלל וכו', אבל הריבמ"צ במשנה ג' פירש דבית הלל ובית שמאי פליגי אי מעש"ש ממון גבוה או ממון הדיוט וכו'. ורבינו שמשון כתב דבית הלל ס"ל דמעש"ש ממון גבוה. וצ"ע ע"ש. והנלענ"ד כתבת.

ב. תוספת חומש בפירות שנמסרו לאוצר בי"ד

וכל זה הוא כשהפודה פודה לעצמו, שכן הדין הוא דרק הפודה מעש"ש ורבעי לעצמו מוסיף חומש (עי' רמב"ם הל' מעש"ש רפ"ה ופ"ט ה"ב), אבל אם נמסרו הפירות לבית דין, ושליח הבית דין פודה כל הפירות לכלל הציבור, אינו צריך להוסיף חומש כלל, שהרי אינו פודה לעצמו. (ולכן בסוגיית צנועין לא מוזכר בגמ' וברמב"ם שהוסיפו חומש, כיון שלא פדו לעצמם. ולכן אין ללמוד מזה דסוגיין והרמב"ם סברי לא בעי חומש).

ג. חישוב מחיר הפדיון בשביעית ובשאר שנים

בזה"ז שפודים בפרוטה אין צורך לחשב עלות הפרי, אבל מהרה יבנה המקדש ונפדה בשוויו, וגם הרוצה להתפס פרוטה חמורה מנטע רבעי פעמים שיש

צורך לדעת חשבון, גם יש הרוצים לנהוג במדת בחסידות לפדות בשוויו (כמ"ש התה"ד סי' קצ"ב), על כן אמרתי אשנה פרשתא דא.

הגם שהקדש אפשר לפדות ולהתפיס פדיונו על יותר משוויו, מעשר שני ורבעי אינו נתפס על יותר משוויו, כמ"ש הרמב"ם בהל' מעש"ש פ"ה ה"ו. לכן כדי לפדות בשוויו יש לדעת מהו שוויו בדיוק, דאינו מחיר השוק כמו שיתבאר.

תנן במעשר שני פ"ה מ"ד: "כיצד פודין נטע רבעי מניח את הסל על פי שלשה ואומר כמה אדם רוצה לפדות לו בסלע על מנת להוציא יציאות מביתו ומניח את המעות ואומר כל הנלקט מזה מחולל על המעות האלו בכך וכך סלים בסלע. ובשביעית פודהו בשוויו ואם היה הכל מופקר אין לו אלא שכר לקיטה". ומבואר במפרשי המשנה כי אין הפדיון כשער שבשוק, ולכן צריכין ג' בני אדם לשום כמה אדם רוצה לקנות פירות אלו במחובר על דעת שיטרח הוא בהוצאות הקטיפי וכו', ובשווי זה יפדה את הפירות. ומכיון שבשביעית אין הוצאות ושמירה וכו', לכן פודהו בשוויו כפי שנמכר בשוק.

נמצא שבשביעית מחיר הפדיון גבוה משאר שנים, כיון שא"א להוריד שכר טרחה ושמירה וכו'. וכמבואר כל זה במפרשי המשנה, ולהדיא כתב הר"ש סיריליאו דבשביעית פודה הפירות כשער שבשוק. ע"ש. כלומר דלקושטא דמילתא בכל השנים יש לחשב מחיר הפירות כמחיר השוק, רק דכיון שיש לו הוצאות יכול להפחיתם ממחיר השוק, ולכן בשביעית שאין הוצאות, מחיר הפירות כמחיר השוק, הגם שהפירות הם הפקר. והגם שמחיר השוק בעלמא כולל בתוכו מחיר ההוצאות שהסוחרים כוללים הכל ומוכרים, מ"מ מחיר הפירות בשוק זהו שווים, ואין יכול הפודה להוריד ממחיר השוק אא"כ יש לו הוצאות, אבל בשמיטה שאין לו הוצאות פודה כמחיר השוק.

ומה נכלל ב"להוציא הוצאות מביתו" יש ב' דעות ברבינו שמשון, לדעה א' אין נכלל אלא הוצאות לקיטה ושמירה על הפירות, ו"מ על מנת להוציא היציאות מביתו, הוצאת הכרם חפירה וזמירה, ובשביעית פודהו בשוויו דכל הנך מלאכות לית ביה דאסירן בשביעית". וברמב"ם בפיה"מ נראה שמפרש כיש מפרשים שכתב הר"ש, אבל במשנה תורה בהל' מעש"ש פ"ט ה"ו שכתב: "על מנת שיוציא יצואות השומרים מביתו והחמרים והפועלים מביתו" ונראה דס"ל כפירוש ראשון. וכבר בפיה"מ עצמו במהדורה בתרא שינה הרמב"ם וכתב שאין לו אלא שכר שמירת הכרם מן הגנבים ואסיפת הפירות וכדו'.

ולכאן א"א ללשנא בתרא, קשה אמאי בשביעית פודה בשוויו, הרי מותר להשקות בשביעית, ויש הוצאות על זה, ולא גרע מהוצאות חרישה וכו' דפוחת ממחיר הפירות (כדמשמע מדברי הרש"ס שהוסיף על האי לישנא זיבול, דגם זה פוחת ממחיר הפירות, וכ"ה בריבמ"ץ, ונ"ל דגם בר"ש צריך לגרוס כן). וממאי דתנן דבשביעית פודהו בשוויו, משמע דלא מפחית כלל הוצאות אלו, דהוצאות אלו הם בכלל מחיר הפרי עצמו. וליש מפרשים י"ל דאה"נ אם יש הוצאות השקיה בשביעית יכול להפחיתם, רק היכא דליכא הוצאות, כגון בשדה בעל וכדו', פודהו בשוויו.

עכ"פ לענין מעשה נראה דנקטי' כהרמב"ם שבשאר שנים אין לו להפחית אלא הוצאות שומרים ופועלים, דהוצאות גידול הפרי אינו רשאי להפחית כנ"ל, ובשביעית פודהו בשוויו, כלומר בשוויו בשאר שנים או בשווי פירות חו"ל בשוק כנ"ל.

גם נלענ"ד דכיון שמעיקר הדין מחיר הפירות הם מחיר השוק, רק כשיש לו הוצאות מפחיתם ממחיר הפדיון, אם רוצה לפדותם בשער שבשוק, אינו בכלל פודה ביותר משווים, כשם שלגבי מעשר שני אמרי' פ"ד מ"ב דפודים כשער הזול, כמות שהחנוני לוקח ולא כמות שהוא מוכר וכו'. והרמב"ם בהל' מעש"ש פ"ד הי"ח כתב: "כשפודין מע"ש פודין אותו בשויו ויש לו לפדות בשער הזול, כמות שהחנוני לוקח ולא כמות שהוא מוכר" וכו'. מלשן "ויש לו לפדות" משמע שרשות בידו לפדות גם בשער היוקר. ועכ"פ ודאי אם פדה בשער היוקר חל הפדיון ולא הוי כפודה ביותר מדמיו. הכא נמי ברבעי, הגם שהקילו עליו להפחית מחיר ההוצאות [לפי שחלה קדושתו במחובר, מה שאינו כן במעש"ש], אם רוצה לפדותו בשוויו רשאי.

ריסוס נגד מזיקים בשביעית

סיון תשס"ח

בגמרא בע"ז נ' ע"ב מבואר שזיהום והסרת תולעים לאוקומי אילנא מותר וזיהום לאברויי אילנא אסור. אבל הרמב"ם ז"ל בהל' שמיטה פ"א ה"ה כתב:

"ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך" וכו'. וכבר תמה הלחם משנה בהל' יו"ט פ"ח ה"י, אמאי לא חילק בין סוגי הזיהום לא לגבי שביעית ולא לגבי חול המועד, והניחו בצ"ע.

עוד יל"ע הרי אמרו שם בגמ' תרי קשקושי הוו, חד אוקומי וחד אברויי. וחילוק זה הזכירו הרמב"ם בהלכה ז'. וצ"ע מדוע לגבי זיהום והתלעה השמיטו ואסרו לגמרי. [ומ"מ זהו תימא על הכותבים כי אסרו הרמב"ם גם אוקומי, הרי התירו להדיא, וחילק לגבי קשקוש. וציינו נו"כ מקורו לגמ' ריש מו"ק, שגם שם הובא שם חילוק זה].

בירושלמי שביעית פ"ב ה"ג, אמרו דתנא דמתני' דאמר מזהמין את הנטיעות עד ר"ה, רבי היא, ורבנן פליגי ושרו לזהם גם בשביעית. ולא מחלק כהבבלי בע"ז הנ"ל דרמי ברייתא אמתני', ומשני תרי זיהמומי הוי חד לאוקומי וחד לאברויי. ע"ש בר"ש סיריליא. וממ"נ הוא קשה על הרמב"ם, גם אי ס"ל כהירושלמי, אמאי פסק כרבי ושביק לרבנן דשרו. וחילוקי האחרו' ז"ל בזה לא הניחו דעתינו, אמאי לא הזכיר הרמ" חילוק הבבלי או הירושלמי בזה. ועיי' להפר"ח במים חיים כאן. צ"ע.

בירושלמי מסכת שבת פ"ז ה"ב: "כל דבר שהיה מבחיל את הפירי חייב משום זורע, הנוטע המבריך המרכיב המקרסם המזרד המפסל המזהם המפרק המאבק המעשן המתלע הקוטם הסך והמשקה והמנקב והעושה בתים וכל דבר שהוא להבחיל את הפירי חייב משום זורע". וצ"ב המעשן והמתלע אמאי הוי תולדת זורע, הרי אינו אלא מונע נזק ולא מצמיח דבר.

במו"ק ב' ע"ב נחלקו אמוראי מנכש משום מה חייב, רבה אמר משום חורש, רב יוסף אמר משום זורע. רבה אמר משום חורש, מה דרכו של חורש לרפויי ארעא כו', רב יוסף אמר משום זורע מה דרכו של זורע לצמוחי כו'. ומפרש רש"י שהמנכש עוקר העשבים הרעים מבין הטובים ועל ידי זה צומחים יותר.

והרמב"ם הל' שבת פ"ח ה"א, כתב שהמנכש בעיקרי אילנות (גם שהוא מצמיח האילן ומשביחו), חייב משום חורש. ומיהו כתב הכס"מ שם בהלכה ב', שאפשר שהמנכש עשבים הרעים מהטובים גם להרמב"ם הוי משום זורע. ע"ש. וכ"ה להדיא ברמב"ם בהל' כלאים פ"א ה"ב, דמנכש בכלל זורע הוא כר' יוסף. וע"ש במהר"י קורקוס, שיישב אמאי פסק כרב יוסף, הרי בכל דוכתא קימ"ל רבה

ורב יוסף הלכה כרבה בר מתלת. ודברי הכס"מ שם בהל' ג' שכתב שהרמ' בהל' שבת פסק כרבה צ"ע, הרי בהלכות שבת כתב הכס"מ להפך, כנ"ל.

וכן מבואר בחי' על הרמב"ם שבריש ספר מעשה רוקח ובקובץ כתבי הרמב"ם (ליפסא) הל' שבת פ"ז ד"ה והמקורסם וד"ה המזרד, שהמסיר עשבים אם דעתו כדי לייפות את הקרקע חייב משום חורש, ואם דעתו ליטול היבשים ולהסיק (כצ"ל שם) בהם חייב משום קוצר, ואם כדי להועיל לאילן ולהצמיחו, או כדי לגדל הנשארים ולהצמיחם חייב משום זורע. ע"ש. והביאו האגלי טל הל' חורש אות ח' (ויחסו לר"א בן הרמב"ם). אולם לא כל חי' אלו הם לר"א בן הרמב"ם), ומה שפירש בו אינו נלענ"ד. ועיקר הדברים הם כי הדבר תלוי בדעת האדם, דחורש הוא כל שתולש ליפות הקרקע ולהועילה, גם אם בתולדה מזה יצמיח יותר טוב, מ"מ כל שכוונת הפעולה הישירה היא יפוי הקרקע, הוי תולדה דחורש. אבל אם אינו רוצה ביפוי הקרקע, אלא בהשבחת האילן או העשבים הנשארים וכדו', הוי תולדה דזורע.

וכתבו התוס' שם במו"ק על פלוג' דרבה ורב יוסף: "ובהכי פליגי, דרבה סבר לבתר המעשה מדמינן לה ולא אחר המחשבה, ורב יוסף סבר בתר מחשבה אזלינן דהויא עיקר ולא אזלינן בתר הדמיון". ע"כ. והוא כפתור ופרח עם ד' הרמב"ם הנ"ל כפי שבארנו בס"ד. ודוק.

ולפי"ז הך ירושלמי דמחייב העושה בתים, מאבק ומעשן, משום זורע, אזיל כרב יוסף, דס"ל דכל מלאכה המועלת לצמח, הוי תולדה דזורע. [שו"ר שכ"כ להדיא האור זרוע בהל' שבת סי' נ"ד, דהך ירושלמי אתי כרב יוסף. והביא שנחלקו בזה רבה ורבא במנחות ס"ד ע"ב, אי אזלי' במלאכות דשבת בתר מחשבה ולא בתר מעשה, ורבה שם לשיטתו גבי מנכש דאזלי' בתר מעשה, ורבא כר' יוסף דאזיל בתר מחשבה. ע"ש. אמנם בזה הרמב"ם פסק דאזלי' בתר המעשה ולא בתר המחשבה, וביאר טעמו משום דמצוה קעביד שהציל נפש. ולכן אע"ג שהיתה מחשבתו להעלות דגים, והעלה גם דגים, פטור, כיון שעשה מצוה. ע"ש].

הגם שהירושלמי הנ"ל לא הוזכר ברמב"ם בהל' שבת, מ"מ בהלכות שמיטה פ"א ה"ה כתב: "אין נוטעין בשביעית אפילו אילן סרק, ולא יחתוך היבולת מן האילנות, ולא יפרק העלין והבדים היבשים, ולא יאבק את צמרתו באבק, ולא יעשן תחתיו כדי שימות התולעת, ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא

כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך וכו', ואם עשה אחת מאלו בשביעית מכין אותו מכת מרדות"¹. ממקור הדין בירושלמי בשביעית המובא במהר"י קורקוס ז"ל ומסדר הדברים ברמ', מבואר שמלאכות אלו כולם הם תולדת נוטע. וכ"ה להדיא בר"ש סיריליאז ז"ל בשביעית פ"ב ריש ה"ב, דזיהום הנטיעות הוי תולדה דנוטע. והואיל והזכיר הרמ' בכללן גם עישון וסיכת האילן כדי שלא יאכל אותו העוף, גם אלו תולדת נוטע הם. ובודאי אם פסק כן הרמב"ם לגבי שביעית, גם לגבי שבת ס"ל דחייב, הגם שלא הזכירו בהל' שבת הזכירו בהל' שביעית.

בירושלמי שביעית פ"ב ה"ג הנ"ל, אמרו דאף רבנן דפליגי ארבי ושרו זיהום והתלעה בשביעית מודו דעשיית בתים לעץ אסור, "מה בין מזהם לעושה לה בית, מזהם אינו אלא כמושיב שומר, בית עושה לה צל והיא גדלה מחמתו". ומבואר דלרבי גם להושיב שומר אסור, דגם זה הוי תולדה דזורע כנ"ל בירושלמי דשבת.

וזהו כפשט דברי הרמב"ם שאסר לסוך את הנטיעה כדי שלא יאכל אותה העוף, דהגם שהוא הושבת שומר אסור. וחילוקי האחרו' בזה אינם מחוורים. (רק צ"ע אמאי לא פסק כרבנן, ולא חש לחילוק הבבלי בע"ז הנ"ל).

ודוחק לומר דרבנן דהכא פליגי גם בשבת ושרו, דהתם בסתמא אתמר. ונראה דס"ל דשביעית קל משבת, דגבי שבת גם הושבת שומר, כל שהוא מלאכה בגוף העץ אסור משום זורע.

ובמקו"א כתבנו [נדפס גם בתנו"ש גליון 76] דגבי שביעית דלא בעינן מלאכת מחשבת, לא משגיחין כלל בצורת המעשה אלא בתוצאה, ועל כן דבר שאינו מתכון אסור בשביעית. ע"ש. [והוא כעין ד' רב יוסף דלא משגיחין בצורת המעשה אלא במחשבה, רק דלגבי שבת כיון שצריך מלאכת מחשבת אזלי בתר מחשבה ולא בתר התוצאה, אבל לגבי שביעית התוצאה עיקר. אמנם יתכן שגם בשביעית המחשבה היא הקובעת את שם המלאכה לכו"ע. וצ"ע]. א"כ נראה דגבי שביעית דוקא הוא דפליגי היכא שהתוצאה אינה הצמחה אלא מניעת נזק, אבל גבי שבת לא משגיחי כלל בתוצאה אלא בצעשה או במחשבה. ודוק.

¹ לא הזכיר כאן איסור עשיית בתים הנזכר בירושלמי, אבל הזכירו להלן פ"ג ה"ט, מכלל מה שכתב דשרו עד ראש השנה. ע"ש. **הכותב**.

ומסתבר דגם לתנא דמתני' הושבת שומר האסורה היא רק כשעושה כן בגוף העץ, אבל להושיב שומר מבחוץ שרי, כמו לנעול הדלת שלא תכנס הבהמה, דפשוט דזה גם בשבת שרי, לפי מ"ש לעיל דלהירושלמי מתליע חייב משום זורע, סבר כרב יוסף דמנכש הוי זורע משום דאזיל בתר המחשבה ולא אחר צורת המעשה. לפי"ז ודאי דהמתליע והסך את הנטיעה, כיון שכוונתו להועיל לעץ הוי תולדה דזורע [ונחלקו רבי ורבנן אם צריך תועלת שיגדל מחמתו יותר כעושה בית, או גם במה שעושה פעולה בגופו של עץ כדי שלא יוכחש, כמעשן ומתליע הוי נמי זורע], אבל המונע נזק מהעץ מבחוץ, כמו הסוגר דלת בפני בהמה או מבריח העוף על ידי קול או המעמיד דחליל, פשוט דאינו בכלל זורע הגם שמועיל לעץ.

פעולה בגוף העץ להברחת מזיקים שאינם מזיקים לעץ אלא לפרי, כיתושים וזבובים האוכלים ומזיקים את הפרי בלבד (זבוב הפירות, קמחון, פסילת האגס, וכדו'), אשר בהסרתם לא יגדל העץ או הפרי יותר, והפעולה (ריסוס) נגדם אינו אלא למנוע מהמזיקים האלו לאכול את הפרי או להפסידו, נלענ"ד דאין בזה משום נוטע כלל לכולי עלמא, ושרי בשביעית גם לדעת הרמב"ם. שהרי לא כל מעשן ומתליע אומר הירושלמי דהוי זורע, אלא רק כל שהוא מבחיל את הפרי, כלומר עוזר לבישולו או לגידולו, או מסיר את המונע לגידולו ובישולו, אבל כל שאינו עוזר לבישולו ולגידולו וגם אינו מסיר את המונע לגידולו ובישולו, רק מונע ממזיקים לאכול מהפרי ולהזיקו, (או המונע מהפרי לגדול בצורה מעוותת ולקויה בצורתו, במראהו וכדו'), אינו בכלל זורע. [ומציאות בימינו שללא ריסוסים נגד מזיקי הפרי, לא יהיו כלל פירות ראויים לאכילה, וכולם יתליעו ויתקלקלו, ויתקיים בהם תאכלם חייית השדה ועוף השמים, אבל כמעט אין אדם שיאכל מהם].

כ"ב פשוט יותר כי טיפול מיוחד הדרוש לאתרוגים לבל יפסלו, כהסרת קוצים ועלים וכדו', מותר לעשותו בשביעית, מטעם האמור, שהרי אין בזה כל תועלת והצמחה לעץ ולפרי, ואינו בכלל זורע.

מאידך נראה כי גיזום הנועד לפתיחת אור המועיל להבשלת הפרי וכדו', יש לאסור לפי האמור, כי בכלל תולדה דזורע הוא. וכמבואר במשנה

בשביעית פ"ב מ"ב "רבי שמעון אומר אף נוטל הוא את העלה בשביעית". ולת"ק אסור ליטול את העלה בשביעית, ופסקו הראשונים כת"ק. וכתב הר"ש סיריליאו שם על דברי הירושלמי, שנטילת העלה היא לצורך הבשלת הפירות. ע"ש.

אמנם, יש מצבים שהסרת העלים היא כדי להחדיר ריסוס נגד קמחון וכדו', ובכה"ג נראה דשרי, הגם שבפעולה זו גם יבשילו הפירות מהר, מ"מ כיון שהוא מלאכה דרבן, גם אם בתולדה ממנה יהיה אוקומי אילנא שרי, כמ"ש במקו"א, דמלאכות דרבנן שרו אף בכה"ג. כנלענ"ד. וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראינו מתורתו נפלאות.

הורדת ענפי מים, סורים וחזירים בשמיטה

מקובל להסיר את ענפי המים מעץ הלימון והאתרוג מייד עם התחלת לבלובם. במצב זה ניתן להסירם ביד בקלות. השארת הענפים שנה שלמה, לבד מהבעיה העתידית לעץ עצמו, כרוכה גם בהוצאות מרובות, כיון שהענפים מתעבים ונדרשת עבודה מאומצת להסירם.

עצי לימון, אתרוג ורימון, רגילים להצמיח ענפים העולים מן השרשים. אשר כפי הדין יש למנות להם ערלה משעת יצואתם, לכן נוהגים להסירם מייד. אם בעצים מבוגרים אפשר לזהותם לאחר השמיטה ולהסירם, בעצים צעירים יש חשש שאחר השמיטה לא ידעו להבחין בינם לבין עיקר.

א. אין מדובר כאן במלאכות דאורייתא, כיון שאין כאן גיזום לשם הצמחה, ובעקרון מדובר בגיזום למניעת נזק. וכבר הוכחנו במקו"א מדברי הרמב"ם ורש"י דמלאכת אוקומי אילנא היא היתר גמור, דמעיקרא כשגזרו רבנן לא גזרו אלא על מלאכות הבראת העץ ולא לאוקומי.

ויש לחקור במלאכה שאינה אוקומי אילנא כעת, אבל גם אברויי אילנא אינה, או מלאכה שבאה למנוע טרחה והוצאה כספית עתידית גדולה, או מלאכה שאינה אוקומי או אברויי אבל באה להציל מחשש ערלה, וכדומה, האם הוא בגדר אוקומי או אברויי.

ב. לכאורה יש לפשוט הדברים מסוגיית ב"ב פ' ע"ב, גבי קציצת בתולת שקמה, דאמר אביי: "ג' פטחים ודאי מעלי כו' פחות מכאן לא מקשי קשי ולא עלויי

מעלי, גבי שביעית עבדין מידי דודאי קשה לה". ע"ש. הרי להדיא דלא סגי במה שאינו מועיל לעץ, וצריך שיהיה באופן שקשה לעץ. אמנם לפי מ"ש רשב"ם שם, מיירי במלאכה דאורייתא, דהוי דומיא דזמירה בגפן, וכן מבואר להדיא בלשון הרמב"ם בפיה"מ [שביעית ד, ה]. ע"ש. ומוכח דס"ל דזמירה הוי בין בכרם ובין בשאר אילנות, כפשט לשונו במשנה תורה פ"א ה"ב. ע"ש. ובמלאכות דאורייתא ליכא לפלוגי בין אוקומי אילנא לבין אברויי אילנא, כדמוכח מלשון הרמב"ם פ"א ה". אמנם להסוברים דזמירה דאורייתא הוי רק בגפן, לכאורה שפיר יש להוכיח מכאן דמלאכה דרבנן דאינה אוקומי ואינה אברויי אסורה. ויש לדחות, דהתם מיירי במלאכה שהיא אברויי אילנא [דקציצת השקמה במקום זה דווקא, היא כדי להצמיח], וכדי לסלקו יש לעשותו באופן שיהיה קשה לעץ, ולא סגי בלאו הכי או משום דלא מנכר או משום דצורת מלאכה היא, אבל מלאכה שמעיקרה אינה לא אברויי ולא אוקומי, רק נועדה למניעת הוצאה כספית או חשש אחר אינה אסורה כלל. וצ"ע.

ג. כמה משניות בפ"ד דשביעית איכא לעיוני בהוא טובא, במשנה ו', בדין בתולת שקמה, פוסק הרמב"ם כר' יהודה דמגביה י' טפחים, ולא משום שי' טפחים אינו מועיל כלל לעץ, כפירוש רשב"ם ורגמ"ה בב"ב שם, אלא משום דהוי שינוי, כמבואר בלשונו במשנה תורה סופ"א. ובמשנה ו', במזנב בגפנים פוסק כרבי עקיבא דקוצץ כדרכו, ולא כר' יוסי שאומר שצריך לקצוץ בשינוי. וצ"ב מאי שנא הכא ומאי שנא הכא, והרי בירושלמי מבואר דר' יהודה ס"ל כר' יוסי הגלילי דבעי שינוי. ע"ש. ומ"ש הרמב"ם בפיה"מ דבמזנב מיירי כשאינו מתכוון לזמור, צ"ב אמאי לא סגי בהכי גבי בתולת שקמה. וצ"ל דקוצץ בתולת שקמה כי מכוון הוי זומר דאורייתא, לכן לא סגי באינו מתכוון, דגם אם אינו מתכוון כיון שבשביעית לא בעינן מלאכת מחשבת לא סגי אלא בשינוי גמור, דהיינו שינוי בתוצאה, ולכן אמר אביי דבעינן מידי דודאי קשה לה, ולא סגי בשינוי כל דהוא בצורת המעשה או אפילו שינוי שספק אם יועיל, דהוי ספק דאורייתא, כמ"ש רשב"ם שם. וכמ"ש במקו"א באורך. אבל קוצץ קנים ומזנב בגפנים הוי דרבנן, דאינו דומה לזומר כלל, כמ"ש בתפא"י, וכל שקוצץ לצורך העצים ולא לשם זמירה שרי. ודוק.

ונראה דלהרמב"ם מיירי בקוצץ לצורך הקנים וקצוות הגפנים עצמם לצרכו, וכמו שרמזו התיו"ט, וכמו שנראה מסדר הדברים במשנה תורה שלהי פ"א, ולא כהר"ש והרע"ב שפירשו דעושה כן כדי שיתעבה העץ. ולפירושם יל"ד נמי אמאי

הכא שרי ובבתולת שקמה אסור לקצוץ כדרכו, הרי גם בבתולת שקמה כתב הרב שעושה כן כדי שיגדל ויתעבה, וצ"ל דלדידהו באמת כיון דר' יהודה כר' יוסי, ופסק הרע"ב כר' יהודה בבתולת שקמה, גם במזנב יש לפסוק כן. אלא דקשה ממשנה ד, דהמידל בגפנים כתב הרע"ב נמי הוי כדי שיגדל ויתעבה, והתם לבית הלל שרי כדרכו, וצריך לדחוק שם כהתיו"ט. ומפרשי המשנה האחרונים עמדו בזה. צ"ע.

ויש ללמוד מן האמור דלדעת הרמב"ם במלאכות דרבנן ליכא ליכא איסורא אלא כשמכוון להשביח את העץ, אבל כשעושה לצורך אחר כדוגמת הצריך לעצים ואינו מתכוון להשביח שרי. ולפי"ז פשוט דהזומר ענפים כדי למנוע בעיות ערלה, לא גרע מזומר לצורך העצים.

ד. מלאכות לסידור השדה והכרם

רבינו נתן אב הישיבה מפרש שהמזנב בגפנים פירושו: "המסדר את הכרם, לפי שדרך הכרם להיות שנים כנגד שנים ואחד יוצא זנב, ואם נמשך מהם ענף אחד או שנים והשריש באדמה הרי הוא כעיקר, ונעשה כרם שהוא נטוע בערבוביה, ומותר לכרות הנוספות האלו בשביעית כדי לסדר הכרם שנים כנגד שנים ואחד יוצא זנב".

הרב המהדיר שם כתב בהערה: "וצ"ל שהערבוביה מפסידה האילנות והו"ל אוקומי אילנא". לענ"ד נראה שאמנם בסיס ההיתר הוא אוקומי אילנא, אמנם אין מדובר בחשש הפסד לאילן עצמו, אלא לקיום הכרם, שאלולי מלאכה זו יאבד הכרם את שמו וצורתו, לכן גם מלאכה זו היא בכלל אוקומי אילנא. שאין לנו להסתכל רק על נזק ישיר לאילן, אלא כל נזק וקלקול לצורת הכרם תיקונו הוא בכלל אוקומי אילנא. ואפשר גם שס"ל שמכיון שמלאכה זו אין בה תועלת והבראה לאילנות כלל, ואינה מלאכה דאורייתא שרי.

[ולפירושו, לכן חולק רבי יוסי ואומר שלא ישרש אלא יגום, כיון שבכך סגי כדי לשמור על הכרם, ורבי עקיבא סובר שכיון שמעיקרא הותרה מלאכה זו, יכול לעשותה כדרכו].

ונראה א"כ פשוט במכל שכן שמותר לסלק ענפים שעשויים לגרום לשאלות וחששות ערלה, שבודאי חשש תקלה זו עדיפה מחשש וקלקול לצורת השדה והכרם.

הצעה שהעלו בשם הגר"נ קרליץ שליט"א לכרוך חוטים סביב ענפים אלו ולהסירם אחר שמטיה, ברור הדבר יעיל לאדם שיש לו עצים בודדים, אבל כיון שמעיקר הדין הדבר מותר, ובמטע גדול מדובר בהוצאה כספית גדולה עבור החקלאים, וגם אינו כו"כ מעשי, כיון שמדובר בענפים קטנים שעם המים, הרוחות והגשמים, קשה להבטיח שהחוטים יחזיקו מעמד, והפיקוח על זה קשה מאוד, לענ"ד אינו נכון להחמיר בזה.

היתר דומה לזה כתבו בשם החזו"א בנתיב השמיטה [הרב פלס] סימן ז, שהתיר לחתוך ענפים שגולשים בין השורות וימשכו על ידי המעבר בין העצים ויתקלקל האילן. אע"פ שפשוט שאפשר למצוא לזה עצות שונות ללא גיזום, כמו לקשור ולסובב את הענפים וכו'. אבל כיון שמדובר בכרם גדול אינו מעשי ואינו יעיל כגיזום וסילוק המפריע, ואין מדובר כלל במלאכת השבחה אלא בסילוק דבר העלול להזיק לעץ.

ה. הורדת ענפי מים

להאמור יתכן שהמוריד ביד ענפי מים בעודם קטנים כדי לחסוך טרחה והוצאות מרובות כשיגדלו, גם כן בכלל ההיתר הוא, כיון שאינו מתכוון להשביח את העץ כעת, אלא למנוע מעצמו הוצאה כספית מרובה בעתיד, וגם אין כאן מלאכת אברויי אילנא. וצ"ע.

בניית חממה בשביעית לצורך מוצאי שביעית

מנחם אב תשס"ח

העמדת החממה בשביעית ללא הכשרת הקרקע לזריעה יש לדון האם יש בה משום מראית העין, ומשום הכשרת קרקע לזריעה.

מבואר במשנה בשביעית פ"ב מ"ד וברמב"ם פ"ג ה"ב, שאין עושים בתים לצמחים בשביעית, והטעם לזה מבור בירושלמי שם, דאף רבנן דפליגי ארבי ושרו זיהום והתלעה בשביעית מודו דעשיית בתים לעץ אסור, "מה בין מזהם לעושה לה בית, מזהם אינו אלא כמושיב שומר, בית עושה לה צל והיא גדלה מחמתו". א"כ בנית בתים שלא על גבי צמחים, אינו בכלל האיסור. ואדרבא י"ל דלא נאסר אלא בנית בתים לצמחים קיימים דוקא.

מצינו שהכנה משביעית למוצאי שביעית מותרת גם לעשות מלאכה בגוף הקרקע. תנן בשביעית פ"ג מ"ח: "אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן לשביעית, אבל בונה הוא בשביעית משפסקו גשמים מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית". מכאן שתיקון הנעשה בשביעית לצורך למוצאי שביעית מותר הוא. אבל אינו ראיה לנדון דידן, כיון שלא הותר אלא כשפסקו הגשמים, שאז ניכר וברור שעושה לצורך מוצאי שביעית, שהרי הגאיות יבשות עתה, ומתקנן ודאי לשנה הבאה לזמן הגשמים. אבל כשאינו ניכר כנדון דידן אפשר דאסור משום מראית העין.

אמנם י"ל שלא גזרו חז"ל ואין לנו להוסיף ולגזור מדעתנו וכו'. ויותר נכון לומר דלא אשכחן שגזרו חז"ל אלא במלאכות שעשייתן לשם מלאכה אסורה בשביעית, כגון המוציא זבלים והפותח מחצב וכו'. באלו אמרו שגם אם עושה אותם שלא לשם מלאכה יעשה בשינוי מפני מראית העין, אבל בניית חממה לצורך שתילה נלענ"ד דאינה מלאכה כלל, וגם גבי שבת לא הוי לא מרפה ארעא ולא מיפה ארעא, לא מבעיא אם מטרת החממה לגדל בה ירקות ללא תולעים, דודאי שבניית החממה אינה הכשרה לזריעה כלל. אלא אפי' אם רוצה לגדל בה ירקות שהשמש מזיקה להם וכדו', בניית החממה אינה הכשרה לזריעה, דאינו מועיל כלל לקרקע בזה. לכן לא שייך לגזור בזה משום מראית העין. כנלענ"ד נכון בס"ד.

ופשוט יותר שהעמדת עמודי החממה (השלד) ללא סיכוך החממה וכו', אינו הכשרה כלל. ואין טעם לאוסרו. ולא דמי כלל לבונה גדר בינו לבין חברו דאסור בשביעית, דהתם מיירי בחופר ומיישר מקום שראוי לזריעה. אבל בהעמדת עמודי חממה ללא ישור הקרקע החממה, לא שייך כלל חשש זה. ופשוט.

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
ראש כולל זרעים שע"י המכון
למצוות התלויות בארץ אלעד

אסיפת ומכירת פירות שביעית שדרכן להאגד

א. הרמב"ם הל' שמיטה (פ"ו ה"ד) ואוגד דברים שדרכן להיאגד לבית למכור בשוק אכסרה, כדרך שאוגדין להביא לבית, לא כדרך שאוגדין לשוק, כדי שלא יהיה כמוכר בצמצום, ודברים שאין דרכן להיאגד אלא לשוק לא יאגוד אותן. ומקורו במשנה (פ"ח מ"ג): בית שמאי אומרים אף לא אגודות, בית הלל אומרין את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק כגון הכרישין ונץ החלב.

והנה הראב"ד השיג על מה שכתב הרמב"ם דאוגד דברים שדרכן להיאגד לבית למכור בשוק אכסרה כדרך שאוגדין להביא לבית וכו', דלשון המשנה ובית הלל אומרין את שדרכו לאגוד לבית אוגדין אותו לשוק, פי' הואיל שדרכו לאגודו אפי' לאכלו בביתו כדי לידע כמה אגודות הוא מסתפק בשבוע, גם כן כשימכור אותו בשוק אוגד אותו, שאין אגודתו דרך סחורה אלא אם כן דרכו של ירק זה ליאגד, אבל בין אגד לאגד לא שמענו הפרש.

וכן פי' הר"ש, את שדרכו לאגוד אותו, כדי להביא לבית, מותר להוליכו אגוד בשוק למכור. וכן פי' המהר"י מלכי צדק, את שדרכו לאגוד אותו, אם רוצה אותו לביתו הואיל ובביתו אין מוליכו בלא אגידה גם בשוק מותר לאגוד ולמכור.

ב. והנה הכסף משנה כתב דאין פירוש הראב"ד מוכרח, אבל הרדב"ז והמהר"י קורקוס כתבו דבאמת פשטא דמתני' משמע כהראב"ד, אלא דהיה קשה לרבנו הרמב"ם הא דתנן לעיל שאין מוכרין במנין אלא אכסרה, ואם אין שינוי באגד עצמו במה יוכר שהם של שביעית, כיון שדרכו ליאגד לבית ולשוק.

עוד העיר הרדב"ז על פי' הראב"ד, דאם כן הכי הו"ל למיתני במשנה, את שדרכו ליאגד בבית ולא בשוק אוגדין אותו בשוק, ותו דהו"ל למיתני אוגדין אותו לשוק, ולא בשוק, כמו שהוא בספרים דידן [ובאמת הראב"ד העתיק במשנה לשוק. וע"ע במלאכת שלמה שהביא שתי הגירסאות].

והשושנים לדוד, הובא בתוס' אנשי שם, כתב דלהרמב"ם בעינן תרתי, שיהיה מהדברים שדרכן להאגד אף בבית, ושיאגוד כדרך שאוגדין לבית,

ע"ש. וכן ביאר החזו"א והדרך אמונה בדברי הרמב"ם, והוכיחו מסיום דברי הרמב"ם שכתב דדברים שאין דרכן להאגד אלא לשוק לא יאגוד אותם, ע"ש.

מאימתי אין קוצצים את האילן בשביעית בד' הרמב"ם

א. כתב הרמב"ם (פ"ה הל' יז) מותר לקוץ אילנות לעצים בשביעית קודם שיהיה פרי. ונאמר "והייתה שבת הארץ לכם לאוכלה" (ויקרא כה ו) לא להפסד. ואם הוציא פירות והגיעו לעונת המעשרות מותר לקוץ אותו שהרי הוציא פירותיו ובטל דין שביעית ממנו.

ב. ומקורו מהמשנה (ספ"ד מ"י) מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית, בית שמאי אומרים כל האילן משיוציא, ובית הלל אומרים החרובין משישלשו והגפנים משיגרעו והזיתים משינצו ושאר כל האילן משיוציא. וכל אילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקצו. כמה יהא בזית ולא יקוצנו רובע רבן שמעון בן גמליאל אומר הכול לפי הזית. ופי' הרע"ב אין קוצצין את האילן בשביעית, משום דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד ואני שמעתי כיון דאפקרינהו רחמנא לפירות אם יקצצם הוי גוזל את הרבים.

ג. והנה הטעם הראשון שכתב הרע"ב דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד, כתבו הר"ש בפ"י המשנה, והוא מגמרא מפורשת בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נב:). וכן הוא בדברי הרמב"ם שהזכרנו. והטעם השני כתבו הרמב"ם בפיה"מ [ועי' ביאור ההלכה דגם הכפתור ופרח פ' מז ורבנו נתן הזכירו טעם זה].

ותמה התויו"ט על טעם זה, דלמה הכניס עצמו הרמב"ם לפרש טעם אחר ממה שאמרו בגמרא וכו', לכך נראה בעיני שלא נתכוון הרמב"ם אלא לתת טעם על הדרשה דלאכלה ולא להפסד, ואמר שהוא מפני גזל הרבים, ואינו פירוש אחר כמו שחשב הרע"ב אלא הוי ביאור לטעם הראשון, ע"ש בתויו"ט שסיים דמ"מ לא היה צריך לטעם זה, די"ל דכך היתה מצות השביעית שלא להפסיד פירותיה וכו', ע"ש.

אבל החזו"א (סוף סי' יט) כתב דסבר הרמב"ם דמשום לאכלה ולא להפסד אין לאסרו, כיון דהעתיד אינו בעולם עדיין, ולא שייך למיסר משום מונע את העתיד להיות, והסיק מזה החזו"א דאם נשר או תלשו מותר לאכלו.

גם הביאור ההלכה דן בטעם הרמב"ם, וכתב דאף ששאר הראשונים כתבו טעם אחר מ"מ לדינא לא מצאנו חולק על הרמב"ם בזה. ובסוף הדיבור כתב שם בביאור ההלכה דאולי ס"ל למרן החזו"א דכיון ששאר הראשונים חולקים על טעם הרמב"ם וגם הוא עצמו חזר בו בחיבורו, א"כ לא ס"ל כלל טעם זה, ע"ש.

ד. והנה במה שאמרו ב"ש במשנה דכל האילן משיוציא פי' הרע"ב תחילת העלין בימי ניסן. וכן פרש"י בפרק מקום שנהגו (פסחים נב:). וכן פי' הרמב"ם בפיה"מ פי' שיתחילו בו העלין הירוקים, ע"ש. ועי' רדב"ז שהעיר על זה מדברי הרמב"ם בהלכה כאן, שכתב אבל משיתחיל לעשות פרי לא יקוץ אותו שהרי מפסיד האוכל, והעלה דמה שפי' הרמב"ם בפיה"מ הוא על דברי ב"ש, אבל במה שאמרו ב"ה שם במשנה ושאר כל האילן משיוציא מפרש הרמב"ם דהיינו משיתחיל לעשות פרי דומיא דהחרובין משישלשו והגפנים משיגרעו וכו'; ויוציאו דסיפא לא הוי כיוציאו דב"ש דאי הכי לישתקו מזה כיון דבשאר אילנות מודו לב"ש וכו', כך נראה לי לפרש דברי רבנו, ע"ש. וכן כתב ליישב בתוס' אנשי שם, ע"ש.

ולכאורה עם זה נוכל ליישב תמיהת הרעק"א בגליון הש"ס פסחים שם וברכות (דף לו:), על פרש"י הנ"ל, ממה שפרש"י בברכות שם משיוציאו, את הפרי, ע"ש שנשאר בצ"ע. אבל זה אינו, דלפי סדר הדיבורים ברש"י בברכות משמע להדיא שנתכוון לפרש דברי ב"ש, ע"ש. גם המשנה הראשונה כתב דטעם זה אינו מיושב דמה היכר פרי הוא בעלין וכו' ע"ש. [וע"ע בזה ברש"ש בברכות].

ה. והנה בהל' יח כתב הרמב"ם ומאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית וכו' שאר כל האילנות משיוציאו בוסר, ע"ש. וכן כתב המהר"י קורקוס דמה שכתוב במשנה ושאר כל האילנות משיוציאו, פי' שיהיו בוסר, כי מאז נקרא מפסיד, ע"ש. והעירו התוס' אנשי שם והמשנה ראשונה על דברי הרמב"ם, דבגמרא בברכות (דף לו: ופסחים דף נב:) משמע משיוציא סמדר נאסרו לקוץ האילן, דבשאר אילנות מודו רבנן לרבי יוסי דסמדר הוי פרי. וע"ש דכן כתבו כל הפוסקים באו"ח (סי' רב) לענין ברכת בורא פרי העץ. ועי' תוס' אנשי שם דמצינו כיוצא בזה ברמב"ם (פ"ב ה"ב) מהל' מעשר שני כמו שהעיר שם הכס"מ.

הוצאת פירות שביעית מהארץ לחו"ל

כתב הרמב"ם בהל' שמיטה (פ"ה הי"ג) פירות שביעית אין מוציאים אותן מהארץ לחוצה לארץ ואפילו לסוריה.

ונחלקו בזה במשנה (פ"ו מ"ה) דשביעית: אין מוציאים שמן שריפה ופירות שביעית מהארץ לחוצה לארץ. אמר רבי שמעון שמעתי בפירוש שמוציאים לסוריה ואין מוציאים לחוצה לארץ. [ונראה דפליגי התנאים בהא דכיבוש יחיד, דלרבי שמעון כיבוש יחיד שמייה כיבוש ולת"ק כיבוש יחיד לאו שמייה כיבוש. ובזה נחלקו גם במשנה ו. ע"ש]. ופסק הרמב"ם בפיה"מ דאין הלכה כרבי שמעון וכן פסק שם הרע"ב.

והתוס' בפסחים (דף נב:) הקשו מכח משנה זו על הא דרב ספרא דאפיק גרבא דחמרא דשביעית מא"י לח"ל, ותירצו בשם ריב"א דהתם מיירי לאכילה ורב ספרא אפיק לסחורה, דיש סחורה שמוותרת אי נמי בשוגג הוציא, ע"ש. [וכן הוא בתוס' הרא"ש ותוס' רבנו פרץ ותוס' שאנץ].

והנה התירוץ הראשון של התוס' העתיקוהו הפאת השולחן (סי' כד אות נו) והמלאכת שלמה על המשנה, דמתני' מיירי לאכילה אבל להוציא לסחורה מותר, דיש סחורה שמוותרת ולזה אפיק רב ספרא גרבא דחמרא, ע"ש. [ועי' פאת השולחן שדחה תירוץ זה ודלא כהשערי צדק שהתיר להוציא דבר מועט לסחורה].

אבל החזו"א (סי' יג סק"ד) העיר על תירוץ התוס' דאין סברא שיהא מותר להוציא לסחורה ויהיו הלוקחין מותרין לאכלן והוא עצמו אסור ליה להוציא לצורך מזונו בדרך, ועוד בפשוטו רב ספרא אפיק לנפשיה ולא למכור. לכן כתב החזו"א דט"ס הוא בתוס' וצ"ל דהמשנה שאסרה להוציא פרות שביעית לחו"ל מיירי לסחורה ורב ספרא אפיק לאכילה. ולפי דבריו יש להגיה גם בתוס' הרא"ש תוס' שאנץ ותוס' רבנו פרץ, ודוחק. [שוב ראיתי למור גיסי שליט"א שכבר התעורר בזה בשביתת השדה (פי"א ציון 73), והביא מה שכתב השבת הארץ ליישב בזה שאיסור סחורה עומד בפני עצמו, ולכן כשמוציא לחו"ל לסחורה אנו דנים רק על איסור זה ולא על איסור הוצאה לחו"ל, ולכן אם אין בעיא של איסור סחורה כגון באופן המותר יש להתיר לדעת התוס', ע"ש. (ולא הבנתי)].

והנה הר"ש הזכיר רק התירוץ השני של התוס' דרב ספרא בשוגג הוציא, והביא שם גירסת רוב הספרים רב ספרא נפק מאר"י לחו"ל הוה בהדיה גרבא דחמרא (במקום רב ספרא אפיק גרבא דחמרא מא"י לח"ל כמו שהעתיקו התוס' דבשוגג הוציא) דמשמע דלאו אדעתיה, ע"ש. [ואולי דהוקשה לו תי' הראשון של התוס' וכמו שנתקשה בו החזו"א].

והנה הגמרא בפסחים (דף נב:) הביאה תוספתא (פ"ה ה"א) תנו רבנן פירות שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ מתבערין בכל מקום שהן [הר"ש גרס כאן דברי רבי, וכן הוא בתוספתא] רבי שמעון בן אלעזר אומר יחזרו למקומן ויתבערו משום שנאמר בארץ וכו' אי נמי מאשר בארץ. ונחלקו שם בגמרא רב הונא בריה דרב איקא ורב כהנא בשם רבי אבהו אי הלכה כרבי שמעון בן אלעזר או לא. ורב ספרא נטה לדברי רב הונא בריה דרב איקא דאין הלכה הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. וכתב הר"ש דסתם מתניתין כרשב"א (ומה שהגיהו בצד דאולי צ"ל לאו כרשב"א אינו מובן דכ"ש דאתי שפיר כרשב"א. וכבר העיר כן במשנת יוסף, ע"ש) וכו' וסיים הר"ש ודבר תימה למאן דפסק (אין, הגהות הר"י לנדא) הלכה כרשב"א היכי שביק מתני' ושמא לכתחילה לרשב"א מודה (צ"ל אפילו רבי מודה לרשב"א, הגהות הר"י לנדא) דאין מוציאין אפילו קודם הביעור וכו', ע"ש.

והחזו"א הוכיח דע"כ טעם המשנה דאסרה להוציא פירות שביעית לחו"ל אינו מטעם דרשב"א שלמד מהפסוק דהביעור חייב להיות בארץ, דאם כן קשה מדרבי שמעון שהתיר במשנה להוציא לסוריא והלא סוריא מן התורה דינה כחו"ל ואי אפשר לבער שם פירות שביעית מן התורה אליבא דרבי שמעון בן אלעזר, ע"ש.

וכן מבואר במאירי פסחים (דף נב:) שכתב פירות שביעית אין מוצאין אותן מן הארץ לחוצה לארץ ואם יצאו והגיעה שעת הביעור אין מטריחין אותן להחזירם לבערם בארץ ישראל אלא הרי הם מתבערים בכל מקום שהם וכו', ע"ש. וכמו כן יש לדייק מדברי הרמב"ם שהביא דין המשנה בפ"ה הי"ג, ואילו בפ"ז הי"ב פסק כרבי דפירות הארץ שיצאו לחו"ל מתבערין במקומן ולא יעבירם ממקום למקום, ע"ש.

סחורה בפירות שביעית

א. הרמב"ן הזכיר במצוות ששכח אותם הרמב"ם (מצוה ג) מה שאמרה תורה והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ודרשו לאכלה ולא לסחורה וזה דבר תורה הוא וכו', ומסיים הרמב"ן והנה העושה סחורה בהם עובר בעשה.

והמגילת אסתר שם האריך לבאר טעם הרמב"ם שלא מנה מצווה זו והוכיח דאין כוונת התורה שיהא מצווה באכילתם רק לאכלה הותר לכם ולא לעשות בהם סחורה ומה שלא מנה הרמב"ם האיסור סחורה הסביר המגילת אסתר דס"ל לרמב"ם דאין ראוי למנות לאו הבא מכלל עשה כמצוה בפני עצמה, ע"ש.

והבין החזו"א (הל' שביעית פי"ד ה"י) מדברי המגילת אסתר דס"ל אליבא דהרמב"ן איכא מצוות עשה באכילת פירות שביעית ולכן מנה הרמב"ן מצווה זו. וחלק עליו החזו"א דלעולם אימא לך דגם הרמב"ן מודה דאין מצווה באכילת הפירות אלא דמנה מצוה זו רק לענין איסור הסחורה וכמו שמסיים הרמב"ן דהעושה סחורה בהם עובר בעשה, ע"ש בחזו"א.

והאמת דיש מקום לומר דגם המגילת אסתר מודה לזה דלכו"ע אין מצוה לאכול פירות שביעית וכל המחלוקת הוא שהרמב"ן מונה הסחורה ואילו הרמב"ם ס"ל דאין למנות לאו הבא מכלל עשה. רק הקדים המגילת אסתר להוכיח דאין מצווה באכילת פירות שביעית להשלמת הענין ולהראות שאין שום סיבה למנות מצוה זו.

אמנם זה ברור שגם הרמב"ם מודה שאיסור סחורה הוא דאורייתא ואף שכאן בהל' שביעית לא הזכיר הרמב"ם דרשת חז"ל הרי כבר הזכירה בהל' בכורות (פ"ה ה"ט). ועי' בהל' שביעית (פ"ה ה"י) שהזכיר הרמב"ם הדרשה דלאכלה ולא למלוגמא ולא לזילוף ולא להקיא ולא למשרה ולא לכביסה).

ב. והנה המהר"ץ חיות במסכת ר"ה (דף כב.) כתב דחידוש גדול מצא בערוך (ערך אבק) שכתב וסחורה בשביעית אינה רק מדרשה כמו אבק ריבית שאינו ריבית גמור, הנה מדממה ליה לאבק ריבית משמע שכל עיקר סחורה בפרות שביעית אינו רק מדרבנן וכל הפוסקים סוברים דהוא בעשה, ע"ש. אמנם בתורת הארץ (פ"ח אות נא) כתב וז"ל, הנה מהם דמדמה ליה לאבק ריבית אין ראיה דס"ל שהיא רק מדרבנן, דהא גם רש"י בסוכה (דף מ, ב) כתב לדמות אבק

ריבית, ועכ"ז כתב בקידושין שהיא מה"ת וקרי ליה אבקה משום שזה קיל מעבודת קרקע שהיא בלאו וכו', וכך כתבו כמעט כל הראשונים דסחורה אסורה מה"ת, עכת"ד.

ג. וכתב הרמב"ם (פ"ו מה' שמיטה ה"א) אין עושין סחורה בפירות שביעית ואם רצה למכור מעט מפירות שביעית מוכר וכו'. וכתב הכס"מ דמקור דין זה בפ' לולב הגזול (דף לט, ב) אוקימנא הא דתנן בפ"ט דשביעית הפיגם והירזובים וכו', ונלקחים מכל אדם בשביעית בכדי מן שנו, כלומר בכדי מזונותיו דוקא ולא יותר, ומשמע התם דהיינו מזון ג' סעודות, ורבינו אע"פ שלא הזכיר פה מזון ג' סעודות סמך על מה שכתב בפ"ח (ה"ב) דדוקא מזון ג' סעודות.

והנה יש להעיר לכאורה על דברי קדשו של מרן הכס"מ, דהתם בגמרא הביאו שיעור זה לענין דאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ יותר ממזון ג' סעודות, וזהו שהקשו מהמשנה דנלקחים מכל אדם בשביעית ותירצו דבכדי מן שנו דהיינו ג' סעודות, אבל לענין דין סחורה אדרבה משמע מהסוגיא שם דאפילו יותר ג' סעודות לא הוי סחורה, דהקשו על המשנה שם הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית. והקשתה הגמרא וליתבי ליה בהדיא (דמי אתרוג מ"ט אין רשאי ללוקחו בשביעית, רש"י) ותירצו לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ דתניא אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון ג' סעודות וכו', ע"ש. וכתבו התוס' דמשמע שיש בדמי אתרוג יותר ממזון ג' סעודות ולכן היה אסור למיתב ליה בהדיא. ומבואר דלת"ח מותר למכור אפילו אתרוג דמה שאסרה המשנה אינו אלא לעם הארץ.

ד. אבל הרמב"ם (פ"ח הל' י-יב) כתב דאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ ואפילו כל שהוא וכו' הלוקח לולב מעם הארץ בשביעית נותן לו אתרוג במתנה ואם לא נתן לו מבליע לו דמי אתרוג בדמי הלולב בד"א בזמן שהיה מוכר שכמותן בשמור כגון תאנים ורימונים וכיוצא בהם אבל אם היה מוכר פירות שחזקתן מן ההפקר כגון הפיגם והירזובין וכו' הרי זה מותר ליקח ממנו (פי' מעם הארץ) מעט בדמי ג' סעודות בלבד משום כדי חייו של מוכר, ע"ש.

נראה דהבין הרמב"ם דבאמת אין בדמי אתרוג יותר ממזון ג' סעודות, וכדמשמע במעילה (דף כא, א) נתן לו שתי פרוטות ואמר לו לך והבא לי אתרוג באחת ובאחת רימון [ועי' תוס' שנקשו בדברי הגמרא] ואעפ"כ אסרו לתת את

דמיו להדיא מעם הארץ משום דחזקתו מן השמור. והבין הרמב"ם דזה עיקר תירוץ הגמרא דאין מוסרין דמי פירות שביעית לע"ה היינו אפילו דבר מועט, כיון דחזקתו מן השמור, ומה שהביאה הגמרא מקור לזה מהברייתא היינו מהסיפא שם בד"א (דמזון ג' סעודות מיהא מוסרים לע"ה, רש"י) בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר אסור.

ונראה דפליגי הרמב"ם ותוס' בביאור מה שאמרה הברייתא בד"א בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר אסור, דהרמב"ם הבין דכל פירות שכמותן בשמור אסור, ולא התירו דמי ג' סעודות לע"ה אלא בפירות שחזקתן מן המופקר, כגון הפיגם והירבוזין וכו', וכמבואר בדבריו שהזכרנו. ואילו התוס' הבינו דכל שידענו שע"ה זה לא שמר הפירות מותר ליתן לו דמי ג' סעודות, ומה שאסרו כאן ליתן לו דמי אתרג להדיא משום דהוי טפי מדמי ג' סעודות. וכן פרש"י בסוכה (דף לט, ב) ד"ה בד"א, דמזון ג' סעודות מוסרים בלוקח מן המופקר שראה חבר זה שנלקטו פירות הללו בשדה המופקר שאין ע"ה זה שומרו וכו' אבל בלוקח מן המשומר שדה זו היתה משומרת בגדר ופתח נעול וכו', ע"ש. ולכן פירשו התוס' דמה שאסרו כאן לתת דמי אתרוג לע"ה היינו משום דהוי טפי מדמי ג' סעודות, ודו"ק.

ה. ועכ"פ משמע בגמרא דלא אסרו למסור דמי שביעית אלא לע"ה אבל מתלמיד חכם משמע דמותר לקנות אפילו יותר מדמי ג' סעודות ולמסור לו דמי שביעית. וצריך עיון מקור הדין שכתב הרמב"ם דאם רצה למכור מעט מוכר.

והיה נראה לומר דמקור הרמב"ם מהא דתנן (פ"ז מ"ג) ולא יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק. והבין הרמב"ם דמוכר בשוק היינו הרבה. משמע דלמכור מעט מותר. שוב ראיתי שכן הביא המהר"י קורקוס (בהל' א). והנה בפ"י המשנה (פ"ח מ"ג) כתב הרמב"ם שהדבר המועט שמותר לאדם למכרו מפירות שביעית כמו שיתבאר אחר זה וכו', ע"ש. הא לך שהרמב"ם היה לו מקור נוסף להיתר זה. והנה שם במהר"י קורקוס הביא עוד מקור לדין הרמב"ם מהמשנה (פ"ח מ"ז) אחרון אחרון נתפס בשביעית והפרי עצמו אסור. ונתבאר בע"ז (דף נד, ב) כיצד לקח בפירות שביעית בשר, ע"ש. והביא עוד המהר"י קורקוס שהתוס' (ע"ז סב, ב) למדו דין זה מדתנן פרק לולב הגזול (לט, ב) מבליע דמי אתרוג בלולב, וגם בלא הבלעה היה מותר אלא מפני שאין מוסרין דמי שביעית לע"ה. וגם מדתנן לא יהא לוקח ומוכר בשוק אבל לוקט ובנו מוכר על ידו, נראה שלא אסרו אלא

כשלוקח הרבה ביחד כמנהג הסוחרים וכמו שהיו עושין אוספי שביעית וכו' אבל אם מוכר מעט לקנות בו דבר מאכל מותר שאין זו סחורה.

[ונראה כונתו דמכל הראיות הנזכרות מבואר דעכ"פ מותר למכור מעט, וזהו כונת הרמב"ם בפיה"מ שהזכרנו. אלא דעדיין אין ראייה מכל הנ"ל דלמכור הרבה אסור, וזה נצטרך ללמוד מהמשנה דידן (פ"ז מ"ג) דלא יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק].

הרי שלא הביא המהר"י קורקוס המקור שהזכיר מרן הכס"מ מהגמרא דסוכה, ואפשר דהיה קשה לו כנ"ל. אלא דלפי המהר"י קורקוס לא נודע מה שיעור המועט שמותר למכור. ונראה דהשיעור הוא כל שאין הרגילות ללכת לשוק למכור כמות זו.

אהר כתבי כל זה ראיתי לפאת השולחן (סי' כו אות ב) שדחה דברי הכס"מ במה שכתב ג' סעודות, ע"ש. והביאו הדרך אמונה בציון ההלכה (אות טז), והביא שם כן בשם עוד אחרונים. ושם בדרך אמונה (ס"ק ד) כתב דלמכור מעט היינו כשיעור שאדם מכין בביתו לתשמיש בני ביתו במשך שבוע. ועי' צה"ל (פ"ד אות שט).

ו. ומכל הנ"ל משמע דמה שכתב הרמב"ם בהל' ב דלא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר, כונתו כשמוכר הרבה, ולא הוצרך לפרש זה, דסמך אמה שכתב בהל' א דלמכור מעט מותר, ומשמע דלא אסרו סחורה אלא כשמוכר הרבה. [אולם המהר"י קורקוס הבין דבלקח אסור למכור אפילו מעט, ומה שהתיר הרמב"ם בהל' א למכור מעט היינו דוקא בלוקט. ואינו מוכרח לענ"ד].

וכן מה התיר הרמב"ם בלקח לאכול והותיר דמותר למכור המותר וכן בבנו מוכר על ידו הכל מיירי במוכר הרבה דלמכור מעט גם להדיא מותר למכור. וכן ביאר המהר"י קורקוס בהא דבנו מוכר על ידו דמיירי אפילו הרבה אבל בלקח לאכול והותיר משמע במהר"י קורקוס דהוא דוקא בלקח מעט, ואינו ברור לענ"ד. וטפי נראה דהרמב"ם שפתח בלקח וסיים בלקט ס"ל דהיינו לוקח היינו מוכר כמו שכתבו התוס' בתירוץ השני. וכן הבין הרידב"ז.

הרב **גבריאל דוד פור** שליט"א

כולל זרעים שע"י המכון למצוות התלויות בארץ אלעד

ביאור בדברי הרמב"ם מהל' שמיטה ויובל פ"ה ה"ד

אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה. מקור הדין: מתני' (פ"ח מ"ז) אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול ור"ש מתיר. ע"כ. ופסק רבינו כת"ק דאסר. וכ' הכס"מ ואע"ג דבירושלמי משמע דהלכה כר' שמעון דשרי, לא סמך עליו רבינו משום דבירושלמי לטעמיה דר"מ ור"ש הלכה כר"ש אבל תלמודא דידן מסיק לך בתיק"ו. עכ"ל.

וכ' בבית הרידב"ז (סי' ה' בד"ה ואין) וע"כ פסק לחומרא, ולפי"ז בזה"ז למ"ד דהוי מדרבנן מותר לכתחילה, אמנם כ' שם לחלוק על הכס"מ דלמד דהירושלמי פסק כר"מ ולא כר"ש (עי"ש ברידב"ז בפי' על הירושלמי מש"כ בזה) וכן פי' הרש"ס, והמראה פנים. וע"כ לכו"ע אין מבשלין ובפרט דלהרבה פוסקים ז"ל הוי שביעית בזה"ז דאוריתא. עי"ש.

והנה בשושנים לדוד הק' על דברי הכס"מ, דמ"מ גם לבבלי דמסיק בתיק"ו א"כ הכא הוה ליה להקל כר' שמעון כיון דלא הוי אלא מלתא דרבנן וספיקא דרבנן לקולא וכ"ש דהירושלמי הכא פסק בהדיא כר"ש. ותני' דטעמו של הרמב"ם הוא דאע"ג דהירושלמי פסק כר"ש הואיל ובהמשך דברי הירושלמי איתא אמר ר' יוסה אשתאלית לאילין דבי ר' ינאי ואמרי נהגינן הוינן מבשלין על יד על יד ואוכלין דבדבר מועט ליכא חששא להביאו לידי פסול מאי כדן הלכה כר' מאיר דתמן היא רבנן דהכא. מבואר דלמסקנא דגמ' דר' ינאי פסק כר"מ דכיון דסתמא דירושלמי היא ר' יוחנן פסק כר' ינאי לגבי דרביה הוה וכ"ש דעביד מעשה וקיי"ל מעשה רב. ועוד יש לצרף לזה דהא ר"מ הויה גזרה, וקיי"ל כר"מ בגזרותיו ומההיא טעמא פסק ג"כ היתרא דעל יד על יד וכו' ינאי. עי"ש.

הנה בביאור דברי המשנה נחלקו ראשונים. הר"ש פי' שלא יביא שמן של תרומה לידי פסול דשביעית עד הביעור ותו לא וכ"פ הרא"ש והריב"ם. ועי' בתוס' רעק"א שהקשה דלכאורה קשה לפי מה שפירש הר"ש לקמן (פ"ט מ"ח) דמצוות ביעור היינו הפקר ורשאי לחזור ולזכות בפירות, א"כ איזה הפסד יש לתרומה. ובמשנה ראשונה כתב לתרץ דכיון דבזמן הביעור מוציאים ומפקירים אף

למאכל בהמה וחיה, א"כ נמצא דממעט אכילתו. ודחה זה על פי מה שכתב הוא בפ"ג דמעשר שני שכבר בשעה שמבשל אוסר את הירק לזרים כמבואר שם. ובחזו"א (סי' יד ס"ק יג) תירץ שיש חשש שלא יבערנו בזמנו אם בשוגג אם באונס והירק יאסר לדעת הרמב"ן שפירות שביעית שלא ביערו בזמן נאסרו.

ורבינו בפ"י המשניות פי' וז"ל, שאם נפסל בגלל התרומה ישרף הכל והרי הוא גורם לפ"ש שלא יאכלו. עכ"ל. וכ"פ הרע"ב במתני'.

והנה בהגהות לחם שמים כ' לתמוה דמפני הספק לא היו אוסרין וגם דכהנים זריזים הן, ולא חיישינן לכך. ובחידושי יד דוד כ' לישב דטומאה לאו חששא רחוקה היא, דלפעמים אי אפשר להיזהר שלא יטמא באונס ע"י שרצים שהיו שכיחים, ולדעת הרע"ב צ"ל הואיל וס"ל דביעור הפקר הוא וא"כ הוי חששא רחוקה היא שלא יפקיר כדין ואסר הפירות ולכן פי' דקאי על השביעית דהוי חשש רחוק.

והנה כ' התפארת ישראל כ' על דינא דמתני' דה"ה איפכא דהינו ירק תרומה בשמן של שביעית דאע"ג דאין לאסור משום דמביא תרומה לידי הפסד כשיגיע שעת הביעור שיצטרך לבער תרומה מהעולם ליתא. דהרי השמן המובלע בהירך חשיב כמבוער (כדלעיל פ"ז מ"ז) וא"כ אין צריך לבער הירק מיהו אפ"ה אסור דלענין לאכלה ולא להפסד מחשב השמן המובלע כאיתא בעינא ושמא יטמא הירק ויצטרך לשרפו עם השמן המובלע עכ"ל. וא"כ הוי נפ"ק בין ב' הפי' שכ"ז לדעת רבינו ה"ה איפכא, אבל לא לפי הר"ש.

והלום ראיתי באמרי דעת על המשנה שכ' וז"ל, ושוב התבוננתי דגם לטעם הרמב"ם והרע"ב מותר לבשל ירק של תרומה בשמן של שביעית, דהא אם יטמא הירק ילקטו ויבערו ואת השמן יאכל בימי טומאתו, ואם משום השמן הנבלע בירק אפשר שאין לחוש, שהוא דבר מועט עכ"ל. וא"כ נמצא דנחלקו התפא"י והאמרי דעת האם חשיבי מפסיק פ"ש בכה"ג.

ובזיו הים הביא עוד ג' נפ"ק. א. אם כבר נתערב שמן של שביעית בשמן של תרומה, אם האיסור הוא משום הפסק תרומה מותר לבשל ירק של שביעית בשמן זה מיהו אם זמן הביעור של ירק מוקדם לזמן הביעור של השמן יש לאסור כי מקרב זמן הביעור בשביל הירק ונמצא דגורם הפסד להשמן של התרומה. ב. עוד נפ"ק אם כבר נתערב הירק של שביעית בשמן של תרומה דאם האיסור משום הפסד תרומה אסור להוסיף עוד שמן של תרומה אבל אם

האיסור משום הפסד ירק של שביעית מותר להוסיף עוד שמן של תרומה דהרי הירק כבר עומד להפסד ע"י תערובת שמן תרומה הראשונה. ג. עוד נפ"ק אם נתערב שמן של תרומה בשל שביעית, דאם האיסור משום הפסד תרומה מותר להוסיף עליהם שמן שביעית ולא של תרומה, ואם האיסור משום שביעית אדרבה מותר להוסיף של תרומה ולא של שביעית ע"ש. והנה מסוגית הגמ' בזבחים (עהי) איתא דר' שמעון אית ליה מביאים עדשים לבית הפסול משמע דקאי התרומה, וכן משמעות סוגית הגמ' וכן פי' הראשונים שם. ומכאן למד הר"ש פי' ורבינו שפי' דקאי השביעית כ' השנו"א משום דתני בשביעית פי' דקאי אשביעית. וכ' בשערי-אמונה דשני הפי' אמת, כמש' בירושלמי מע"ש פ"ג ה"ב. מפני שממעט באכילתו ואכילתה וכ"כ החזו"א (סי' י"ד פק' י"ג).

האם יש נפ"ק בזמנו בדינא דמתני'

כתב באשר לשלמה דבזה"ז דכל התרומות טמאות אין נפ"ק בדינא דמתני', דהרי ודאי דכשמערב תרומה בשביעית מפסיד את השביעית ואסור מצד דהוי מעשה הפסד ולא מצד גרם הפסד. וכ' בבית הרידב"ז (סי' ה' בד"ה אין) דמש"ה לא העתיק פאת השולחן האי דינא דמתני', דבזה"ז אין תרומה לאכילה. וא"כ אין לבשל כלל ואפי' מעט.

אמנם כ' הרידב"ז (שם) דנפק"מ בזמנו דנלמד מדינא דמתני' אם מותר שיתן גרוגרות של שביעית ביי"ש של שביעית, וכן בתמרים, מפני שמביאים לידי פסול, דהא זמן ביעור הגרוגרות הוא עד חנוכה והיי"ש שעושים מן הענבים הוא עד הפסח. עש"ב.

והנה כתב בדרך אמונה (פ"ו סק"מ) דאם החליף פירות שביעית בפירות שביעית מקבלין חומר של שניהם וצריך לבערם בזמן הביעור הראשון שלהם. ושאלתי את פי קדשו במכתב האם לכתחילה מותר לעשות את זה שהרי יוצא שמקצר את זמן הביעור והוי דומיא דמתני' דאין מבשלין ירק של שביעית וכו' א"כ ה"ה כשמחליף שעל ידי כך מקרב זמן הביעור. והשיב לנו רב חיים שליט"א וז"ל יתכן שאין ראוי לכתחילה, עכ"ד. אמנם נראה דלהחליף מעט שרי ויבואר בהמשך.

בירושלמי (פ"ח ה"ז) אמר ר"י אשתאלית לאילן דבית רבי ינאי נהגין הוינן מבשלים על יד על יד ואוכלין. ע"כ. ופי' הפ"מ ירק של שביעית בשמן של תרומה על יד על יד מיד שלא יבוא לידי פסול. עכ"ל. ובכה"ג דמבשל מעט

ואוכלו מיד אליבא דב' הפי' שרי, דבכה"ג ליכא למיחש. וכ' הכס"מ דמשמע מהגמ' שאפי' לכתחילה שרי בכה"ג, וכן ס"ל לרבינו שהוא לכתחילה, כדמשמע מסיפא דלישנא, ומש"כ ואם בישל דמשמע בדיעבד הכי קאמר ואם בישל הינו אם רצה לבשל שרי רך על יד על יד ובכה"ג שרי לכתחילה.

אמנם בערוך השולחן (סי' כ"ד אות י') כ' ג"כ דמשמע מלשון רבינו דהוי בדיעבד, וכ' דנ"ל בכונתו דודאי גם לכתחילה מותר אלא שיש לחוש שמא לא יאכל מיד ולכן לא התיר רך בדיעבד, ומאי דאיתא בירושלמי שאני דזרזים הם ולא חישינן לזה אבל סתם בני אדם יש לחוש ומה שכ' דמותר כלומר שלא עשה איסור. עכת"ד.

והנה בתוס' החדשים (פ"ו מ"ז) הביא דברי מהור"ר שמשון חסיד זצ"ל, שהביא ראייה מהירושלמי הנ"ל דהטעם הוא משום תרומה, דאיתא בירושלמי דמעט מותר לבשל, א"כ ע"כ הטעם משום תרומה, לכן מעט יוכל לאכול קודם ביעור, אבל אם הטעם משום שביעית גם מעט אסור. עיי"ש. וא"כ מבואר בירושלמי דלא כפי' רבינו. וצ"ע.

ועי' בתורת הארץ (פ"ח אות מ"ב) דכ' די"ל דהרמב"ם חזר בו בחיבורו, דהא בהל' שביעית (פ"ד ה"ד) הביא רק לשון המשנה, וי"ל דגם הוא מפרש כהר"ש דהטעם הוא משום חשש התרומה דשביעית עד הביעור ותו לא... וראיה מהירושלמי הנ"ל. וכ"פ הרידב"ז. אולם הביא אח"כ דהרידב"ז בפי' כ' דלפי ב' הפירושים אם היה דבר מועט ואכלו מיד מותר, וצ"ל הטעם דבדבר מועט ואוכלו מיד אין כ"כ חשש שמא תטמא התרומה וכ"פ המהרי"ק. עיי"ש. ב. א"כ מבואר דס"ל גם טעמא דתרומה ולא חזר בו מפי' במתני', וכן משמע מהכס"מ. ובמשנ"י כ' להוכיח כן דהרמב"ם לא חזר בו, שלכן סידר הלכה זו בין יתר הלכות איסור הפסד פ"ש, ואפ"ה מתיר מעט וכמבואר בכס"מ דשרי אפי' לכתחילה.

ועוד י"ל לענ"ד שהרמב"ם לא חזר בו אלא אדרבא ס"ל כפירושו דמתני' ולהכי הביא דברי הירושלמי דבגונא דאוכל מעט ומהר שרי, דבכה"ג ליכא למיחש גם לפי רבינו במתני', וכ' המשנ"י שכן מפורש במהר"א פולדא בפי' על הירושלמי על יד על יד וז"ל, דבר מועט שלא בישל א' שיוכל לאוכלן בפ"א שיוכל לבער כשיכלה לחיה מן השדה כדי שלא יביא התרומה לבית הפסול, וזה כפי' הר"ש ז"ל... ולפי' הרמב"ם ז"ל דקאי אשביעית הינו קודם שיביא השמן לידי פסול שלא יגע בו ט". עכ"ל. א"כ מבואר דגם לדברי הירושלמי אפשר לפי

כפי הרמב"ם וא"צ לומר דהרמב"ם חזר בו מפ"י במתני'. וע"ע ביאור הלכה
(בד"ה ואם בא"ד והנה רבינו).

וכ' החזו"א (סי' י"ד סק' ד') דכל מה דשרי מעט מעט, זה דוקא כשרחוק מזמן
הביעור, אבל אם היה קרוב לזמן הביעור אין להתיר. ע"ש. וכ' בצה"ל (פס'
ס') ולכאוי בדבר שאין מתקיים עד זמן הביעור מותר אפי' הרבה. אבל מ"מ יש
לחוש משום הפסד כשביעית שמא יטמא, ולכן לא התיר אלא מעט מעט, דבזה
אין חוששין לטומאה כיון שאוכלה מיד. עכ"ל. עי"ש.

וכ' בחוט השני דיצא לדינא דאין לערב סמוך לפסח פ"ש עם מיני חמץ, כגון
לאפות עוגה עם יין של שביעית ומ"מ מעט שרי. עכ"ל. וטעמו משום דע"י
כך גורם הפסד לפ"ש. ודמיה לדינא דמתני' ואליבא דהרמב"ם ובמעט אין לחוש
והיעבת"א.

מדור תנובות

ב"ה

כ"ג בניסן ה'תשס"ח

שלום וברכה!

ראיתי בחוברת שבט-אייר תשס"ח (עמוד סו-ע) ויכוח אם מותר לאדם לאכול מאכלי בהמה הקדושים בקדושת שביעית. ולענ"ד קשה לדעת האוסרים דא"כ יהיה אסור לאכול לחם שעורים בשביעית (שיש בו קדו"ש ואין בו איסור ספיחין כגון שצמחו בסוף שיטית) שהם מאכל בהמה כמ"ש בסוטה (דף י"ד סע"א) כשם שמעשיה מעשה בהמה וכו', ובפסחים (דף ג' סע"ב) צא ובשר לסוסים ולחמורים, ובשבת (דף ק"מ ע"ב) האי מאן דאפשר ליה למיכל נהמא דשערי וכו' ולא מילתא היא וכו' (עיין להרש"ש שם). ולא שמענו זה מעולם. אלא על כרחך שאם האוכל מזין לאדם או מבריא, כגון סובין וכדומה, אע"פ שבדרך כלל הוא מיועד לבהמה מותר לאכלו בשביעית. ואין בזה משום לאכלה ולא להפסד, דאדרבא עלוי עלייה לאכילתו, וכמ"ש האר"י ז"ל שהאוכל מלח מעלהו שלוש מדרגות מדומם לחי מדבר וכיו"ב, וה"ה הכא. ואה"נ שאם האוכל לא מזין ולא מבריא ומיועד לבע"ח אסור לאדם דהוי הפסד גמור שאין בו תועלת כנ"ל¹.

בברכה רבה

מ. מאזוז

¹ לענ"ד אם אוכל שעורים וכדו' באופן שמתקנן לאכילת אדם (ע"י אפיה וכדו') פשיטא דהוי אכילה כדרך ושרי, הגם שרובו ככולו עומד לבהמה וכו', מ"מ כל שתקנו לאכילת אדם הוי שפיר אכילה כדרך ובפרט אם רגיל בכך בשאר שנים וכו'. אבל אם אוכלן חיים וכדו' כמאכל בהמה, או מין מאכל שאינו ראוי כלל לאדם גם לא מבושל, בזה באנו אל בית הספק, אי כיון דחשיב עילוי להאוכל עצמו שרי, או לא. **העורך.**